DE MORBORVM TEMPORIBVS EORVMQVE DIVERSA INDICATIONE ET PROGNOSI

SVB AVSPICIIS SVMMI NVMINIS
ET
CONSENSV GRATIOSAE FACVLTATIS MEDICAE
PRAESIDE
VIRO ILLVSTRI, EXCELLENTISSIMO ET EXPERIENTISSIMO
D. ANDREA ELIA BÜCHNERO
SACRI ROMANI IMPERII NOBILI,
POTENTISSIMO PRVSSIAE REGI A CONSILIIS INTIMIS,
MEDICINAE ET PHILOSOPHIAE NATVRALIS PROFESS. PVBL. ORDINARIO,
IMPERIALIS ACADEM. NATVR. CVRIOSOR. PRAESIDE
ET COMITE PALAT. CAESAREO,

PRO GRADV DOCTORIS
SVMMISQVE IN MEDICINA HONORIBVS AC PRIVILEGIIS
DOCTORALIBVS RITE CONSEQVENDIS
AD D. V. APRILIS, A. S. R. CIↃIↃCCLVII.
IN ALMA REGIA FRIDERICIANA
PVBLICE DISSERET
AVCTOR
IOANNES CAROLVS BOECKING
TRARBACO-MOSELLANVS.

HALAE MAGDEBVRG. LITTERIS HENDELIANIS.

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA

DE

MORBORVM TEMPORIBVS

EORVMQVE

DIVERSA INDICATIONE ET PROGNOSI.

PROOEMIVM.

Inter notiſſima illa & commemoratione omnino digna apophthegmata, quae ad ſeptem olim celebratiſſimos Graeciae ſapientes referri ſolent, illud omnium maxime ad Medicos pertinere videtur, cuius PITTACVM ferunt auctorem. Hic enim, *tempus cognoſce!* effatus, id inprimis monere atque praecipere voluit, vt omnes homines tota mente omnique animi impetu atque contentione in hoc ferantur, ne in ſingulis, quas moliuntur, qualibuscunque actionibus, niſi alioqui exoptato excidere velint euentu, maturam occaſionem iuſtamque temporis dimittant opportunitatem. Atque profecto, ſi qua

vnquam res eſt, quae diligentiſſimam Medicorum meretur attentionem, illorumque animis infixa eſſe debet, certe hoc nomine commendanda eſt *accurata temporis circumſpectio.* Ea enim eſt in hoc vniuerſo terrarum orbe omnium rerum naturalium a ſapientiſſimo opifice ſtabilita conditio atque perpetua diſpoſitio, vt omnes ſingulaeque, certa ſerie, ſtatisque temporis viciſſitudinibus, ſuum capiant ortum, incrementum, ſummum vigorem, decrementum, finemque. Atqui idem temporis ordo praeſtitutus eſt homini, admirando illi infinitae ſapientiae potentiaeque diuinae opificio: cuius qualescunque viciſſitudines & mutationes in definitis quibusdam temporis punctis poſitae deprehenduntur. Siquidem, ſi a prima velut origine omnia repetamus, hominis conceptioni, & formationi, & morae, qua in vtero conſiſtit, ſua data ſunt tempora. Tum & temporis praefinita eſt maturitas, quo foetus, vtero incluſus, ſe mouere incipit, quo, ad eum perfectionis gradum progreſſus, vt extra vterum luce frui posſit, exitum molitur, & idoneo tempore in lucem prodit. Porro, ſi nutritionem corporis noſtri ſpectes, eandem, a primo conceptionis momento

mento inchoatam, per omne vitae tempus, diuerſa tantummodo ratione, protrahi animaduertes. Varia item, ſed certa atque definita incrementi corporis, quod & magnitudinem & pondus ipſius auget, eſt ratio: quippe hoc exorſum a prima conceptione incrementum in feminis ad annum vsque duodeuiceſimum, in maſculis vero ad viceſimum primum aut, vt nonnullis accidere ſolet, ad viceſimum quartum perdurat; quo tempore adoleſcendis corporibus humanis modus eſt poſitus, vt a concipienda ampliori longitudine prorſus deſiſtant. Haec autem corporis humani mutatio ſtricto nomine *corporis incrementum* dicitur, & conſtanter in ratione, quam vocant, decreſcente contingit. Exacto vero anno viceſimo quarto nemo hominum ampliorem adquirit longitudinem, ſed vel eundem corporis habitum perpetuo conſeruat, vel craſſitiei tantum ratione creſcit. Quae corporis conſtitutio ad annum circiter quinquageſimum, in paucis ad ſexageſimum, immutabilis perdurat, & ſingulare *ſtatus* meruit nomen. Poſteaquam vero quinquaginta quinque aut ſexaginta ad ſummum praeterlapſi ſunt anni, quid? quod in nonnullis citius, cutis fit rugoſa, barba

atque capilli caneſcunt, ſenſus viresque imminuuntur, fibrae, membranae, arteriaeque, antea molles flexileſque, ſenſim rigidae euadunt, & haud raro oſſeam duritiem nanciscuntur. Qui ſtatus *decrementi* nomine a Medicis inſignitur, tandemque vitae humanae finem imponit. Atque hae ſunt generales iſtae mutationes, quas per omnem, dum viuit, aetatem corpus ſubit humanum.

Verum enim vero longe minoris momenti eaedem videntur, ſi cum iis conferantur mutationibus, quae in homine viuo ſanoque ſemet inuicem continuo excipiunt, & intra certos temporis limites abſoluuntur. Maſticatio, deglutitio, digeſtio, chylificatio, chyli ad ſanguinem transmiſſio & in ſanguinem mutatio, ſanguinis circuitus, reſpiratio, &, quae ſuperſunt, omnes ſecretiones & excretiones, motus voluntarii automaticique, omnes ſenſationes, ceteraeque actiones animales, tempore ſuccedunt certo definitoque. Si porro ad dentes, ad catamenia, ad haemorrhoides reſpicias, ſingulares illis praeſtitutas animaduertes temporis periodos, quibus & erumpunt, & durant, & demum ceſſant. Neque minus generandi facultas, quae hominibus, vita cetero-

teroqui & ſanitate fruentibus, a natura inſita eſt, certo tantum temporis tractu velut euoluitur, viget, iterumque ſupprimitur atque eneruatur. Temperamentorum denique multiplices viciſſitudines atque conuerſiones ad temporis rationem componuntur.

Haud aliter vero cum ipſis comparatum eſt *morbis*: quippe qui certo tempore homines inuadunt & recurrunt, definitumque temporis interuallum emenſi, in diuerſas *initii*, *incrementi*, *ſtatus* & *decrementi* periodos diſpeſcuntur; quae ſingulae denuo intra certum temporis tractum incipiunt, aliquamdiu perdurant, & ſaepenumero paroxyſmos formant, per ſingulare interiectum temporis ſpatium accedentes, vigentes, deſinentes, iterumque recurrentes. Hinc etiam felix optabilisque curandorum morborum ſucceſſus maxima ex parte a ſollicita temporis, quo varia remedia adhiberi debent, obſeruatione dependet. Saepe quoque numero accidit, vt temporis momento hominis vita innitatur: quo neglecto haec, nulla arte reparabilis, in perpetuum perditur. Eadem ratione, niſi tempori ſeruias, vel optimum commodiſſimumque medicamentum alio tempore proderit, vitamque ab interi-

interitu vindicabit, alio vero vitae non ſolum periculum minabitur, ſed ipſam quoque inferet mortem: adeo vt vnum idemque remedium mox veri remedii, mox autem veneni nomen mereatur. Facilis mihi futurum eſſet negotii, ingenti exemplorum, haec luculentiſſime adfirmantium, copia verbis fidem facere meis, ſi mihi inpraeſentiarum liceret nimis eſſe longo. Satis interim erunt haec diſputata, quae demonſtrent, quantum ad cognoſcendos curandosque morbos interſit, accurata tempori inſeruire circumſpectione. Operae itaque pretium facturus mihi videor, ſi inaugurali hoc ſpecimine, pro ingenii mei viribus, exponere inſtituam, quam, qualem, quantamue morbi a *tempore* eiusque *diuerſitate* adquirant differentiam, quaenam ſint diuerſa morborum tempora, & in quonam conſiſtant, & quae denique indicent declarentque, tum, ſi ad praeſentem futurumque aegrotantis & morbi ſtatum reſpicias, tum, ſi ad ea, quae agi omittique debent, & ad exitum attendas morborum. Faxit ſupremum Numen, vt qualescunque hi noſtri conatus feliciter ſuccedant, & in ipſius gloriam, artisque medicae quantulumcunque abſoluantur emolumentum.

§. I.

§. I.

Quid intelligatur per tempus morbi & quid ſit morbus breuis & longus, ſeu chronicus & acutus?

Quam varia, quam incerta, quamque inſtabilis nomini *temporis morborum* inhaereat notio, nulli profecto obſcurum fore exiſtimamus, qui varios Scriptores medicos, quorum de morborum temporibus commentationes foras datae exſtant, aditurus eſt lecturusque. Quippe huius nominis vaga atque anceps, mox latior ampliorque, mox preſſior anguſtiorque, eſſe ſolet poteſtas. Verum enim vero apud plurimos Medicos, quibuscum & nos in praeſenti facimus, princeps huius vocis ſignificatio deprehenditur ea, quae vniuerſum morbi ambitum ſeu durationem complectitur, & alias quoque *morbi periodus* appellatur. Conſtanti autem obſeruatione edocti ſunt Medici, cuiuslibet morbi durationem vel intra qua-

 dragin-

draginta dies definiri, vel protrahi vltra: prius illud morborum genus *breues*, hoc poſterius *longos* ſeu *chronicos* comprehendit. Durationis ergo ratione morbos aut breues, aut longos eſſe oportet. At vero breues iſti vel aliquid, vel nihil periculi habent coniunctum: e quibus priores ſingulare *acutorum* adepti ſunt nomen, & vel febre comitati, vel ſine eadem accedunt. Equidem aliam ab aliis paſſim morborum acutorum definitionem dari nouimus, qui eundem merito dici oportere morbum acutum exiſtimant, cuius ſolutio naturaliter, hoc eſt, ſine vllo quoque remedio adhibito, ſemper intra ſtatutum quoddam tempus contingit: ſed, quo minus ad hanc accedamus ſententiam, facit inprimis, quod eandem, vt Logici loquuntur, definito ſuo latiorem minusque determinatam aeſtimamus. Quandoquidem, ſi quid recte iudicamus, eadem definitione non acuti ſolum morbi, ſed etiam chronici comprehenduntur; qui tamen non modo non inter ſe conueniunt, ſed maxime quoque contrarii ſunt atque disiuncti. Quam minime autem in hac, quam nunc vitii cuiusdam accuſauimus, definitione acquieſcendum ſit nobis, vel exinde cognoſci poteſt, quod morbi chronici aeque, ac acuti, naturaliter intra ſtatutum quoddam tempus ſoluuntur, & priorum iſtorum, licet acutos durationis diuturnitate ſuperantium, tempus, quam longum etiam ſit atque protractum, certis tamen limitibus coërcetur. Neque eſt, cur acutos morbos iſta definitione recte declarari exiſtimes, quod naturaliter intra certum quoddam

tempus

tempus ſolui dicuntur: ſiquidem omnium morborum, cuiuscunque ſint generis, ſolutio naturaliter ſtatis temporibus contingit, adeoque hinc morborum chronicorum & acutorum notiones facillime confundi poſſunt. Denique nec vlla termini facta eſt mentio, quo ſtatutum hoc atque definitum tempus circumſcribi oportet: qua tamen definitione vel maxime opus eſt, vt ſciatur, vtrum morbus quidam, prout ipſius ſolutio definito iſto termino accidit, vel eundem excedit, acutorum chronicorumue claſſi inſerendus ſit, nec ne?

§. II.

Definitio morbi acuti amplius euoluta.

Duo igitur, ſi noſtram conferas definitionem (§. I.), ad acutum requiruntur morbum; primo vt breuis ſit morbus, & tum quoque cum vitae periculo coniunctus. Vnde ſequitur, quoniam breui morbo extremi quadraginta dierum limites ſunt praefiniti (§. *cit.*), vt quilibet morbus in acutorum ordinem ſit referendus, qui non quadraginta dierum ſpatium excedit, ſimulque vitam aegrotantium in diſcrimen periculumque adducit. Ex quo etiam intelligi poteſt, non cuiuis breui morbo acutam adiudicari debere indolem, niſi cum durationis breuitate vitae quoque difficultates habeat coniunctas. Cui adſertae ſententiae facile ingenti exemplorum copia fidem facere poſſemus, ſi per inſtituti noſtri rationem, praeſcriptosque diſſertationis limites nobis longioribus eſſe liceret. Inſtar omnium vero in exemplum excitabimus febrem ephemeram ſeu diariam, quae viginti quatuor horarum

ſpatio decurſum abſoluit ſuum, adeoque omnino breuis dicendus eſt morbus (§. *cit.*), a Medicorum vero nemine acutorum claſſi inſertur *a*). Aequis ergo paſſibus a vero longius abſunt ii, qui qualicunque morbo, ſi tantummodo aut breuis fuerit, aut periculoſus, acuti nomen protinus indunt. Praeter haec denique aliquod inter acutos morbos intereſt diſcrimen, ſi vel careant febre, vel cum eadem ſint complicati (§. *cit.*). Ad acutas ſine febre adfectiones pertinent, verbi cauſſa, apoplexia, ſyncope, & catarrhi ſuffocatiui.

§. III.

Quousque morbi breuis terminus ſit extendendus?

Quod autem in definiendo morbo breui ſtatutum ipſius tempus non vltra quadraginta protraximus dies (§. I.), eo inprimis conſilio factum eſt, ne ſine neceſſitate a conſueto inter Medicos diſcederemus vſu, *quem penes arbitrium eſt, & ius, & norma loquendi b*). Medicorum enim veterum plerique, ſi ab HIPPOCRATE & quibusdam aliis diſceſſeris, illi morbo, qui non quadraginta dierum ſpatium transgreditur, breuis nomen indiderunt. At HIPPOCRATES acutorum morborum, quippe breuium (§. I. II.), limites ad ſexaginta dies paſſim in

a) Scilicet haec omnia de febre ephemera ſimplici dicta ſunto. Sed occurrunt quoque interdum eiusdem typi febres malignae maximoque cum vitae diſcrimine coniunctae, v. c. febris ſudatoria Anglica; quae hanc etiam ob cauſſam acutis adnumerantur.

b) HORATIVS in *Arte poëtica.*

in ſcriptis ſuis producit: *Ex acutis*, dicens c), *quidam triceſimo, dein quadrageſimo, poſtea ſexageſimo iudicantur; quum vero hos numeros exceſſerint, diuturna iam euadit febrium conſtitutio.* Quocum ſi quis facere, morborumque breuium terminos ad ſexaginta dies protrahere velit, ipſi non temere intendemus litem. Difficilius autem cum iis conueniemus, qui arctiori viginti vel viginti vnius dierum limite breues acutosque morbos circumſcribunt.

§. IV.

Morborum acutorum diuiſio.

Quum, experientia teſte, non omnes febres ex morborum breuium ſint numero, vel, ſi ſint breues, neutiquam tamen vitae alant periculum; ex breuium vero morborum genere illi tantum, qui periculoſi ſunt, acutorum adipiſcantur nomen (§. I. II.): ex hoc liquido apparet, non omnes febres eſſe acutas ſeu morbos acutos. Sed ipſa haec acuta febrium periodus, prout tardius citiusue terminatur, hoc febrium genus in nouas quasdam ſpecies partitur. Quippe, quae tertio aut quarto die deſinunt, *acutiſſimae*; quae ſeptimo ceſſant die, *peracutae*; & quae vndecimo, decimo quarto, viceſimo, viceſimo primo, vel, ſi degenerauerint, quadrageſimo die finiuntur, ſtrictiori vocabulo *acutae* appellantur. Sed haud alienum ab inſtituto noſtro videtur, paucis quoque GALENI *d*) & plerorumque poſt

c) In *Prognoſticis & de diebus criticis*, p. 376. *Edit. Charterian.* Tom. VIII.

d) Videſis *de diebus decretoriis* Lib. II. Cap. XII. pag. 489. Tom. VIII. *Edit. Charter.*

eum auctorum medicorum de acutarum febrium periodo explicare doctrinam. Hic nimirum eminentiſſimus litterarum medicarum auctor diem viceſimum primum acutis febribus extremum conſtituit terminum, easque febres ſimplici nomine *acutas* vocauit, quae intra viginti aut viginti vnum dies finiuntur. At enim vero quum ex his quaedam ante viceſimum primum diem, mox propiori, mox remotiori ab eodem interuallo, deſinant, noua easdem diſtinxit diuiſione, illasque febres acutas, quae ad ſeptimum vsque diem extenduntur, nec tamen eum ſuperant, *peracutas* appellauit, hasque denuo in *peracutas* diuiſit *exacte tales*, quae quartum diem non ſupergrediuntur, & in *peracutas non exacte tales*, quae ad ſeptimum vsque diem protrahuntur. Illas porro acutas febres, quae ſeptimum ſuperant diem vel vltra ſeptem durant dies, ſi modo viginti & vnum dies non excederent, ſimpliciter acutas dixit, hasque iterum in exacte peracutas, quae ultra decimum quartum diem non durant, & non exacte peracutas, quae ad viceſimum vsque diem perſiſtunt, ſubſeciua diſtinxit diuiſione. Quoniam vero ſaepius contingit, vt febres acutae intra viginti dierum ſpatium non ſolvantur, ſed illud excedant, & ſimili modo, cum iisdem ſymptomatibus coniunctae, ad viceſimum ſecundum vel tertium, imo quadrageſimum diem durent, GALENO & veteribus Medicis minus commodum fuit viſum, eiusmodi febres, quae paulo ante acutae nominatae erant, appellare longas. Quam ob rem eiusmodi febres acutas, quae ad diem extenduntur

tur quadrageſimum, non ſimpliciter, ſed ex decidentia, quam dicebant, acutas appellarunt; quoniam conſuetos acutarum febrium ſuperauerant fines.

§. V.

Quid vlterius per tempus morbi intelligatur, & quid ſint morbi continui, remittentes & intermittentes?

Verum enim vero praeter eam, qua ſupra tempus morbi deſignauimus (§. I.), notionem, alia ſaepenumero eidem voci tribui ſolet ſignificatio: qua pars periodi, quae morbos circumſcribit, denotatur. Quo nomine initium morbi *tempus inuaſionis*, incrementum vero, ſtatus & declinatio, ſeu decrementum, *tempus durationis* audit. Deinde quoque temporis morbi vocabulo comprehenditur haud raro ea pars morbi, cui vulgo *paroxysmi* nomen eſt: quippe qui morbi pars eſt, a qua aeger grauius, quam reliquo tempore, adfligitur. Atqui hoc etiam paroxysmi tempus itidem in initium, incrementum, ſtatum & decrementum diuiditur. Sumitur denique tempus morbi pro *modo durationis* eiusdem: cuius intuitu morbi diuiduntur in continuos, remittentes, atque intermittentes. Continuos ſcilicet morbos vocamus iſtos, qui non niſi vnicum initium, incrementum, ſtatum & decrementum habent, ſeu vnico tantum finiuntur paroxysmo. Nonnulli febres, tali modo decurrentes, continentes appellant. Remittentes vere morbi appellantur iſti, qui continuo quidem, ſed modo grauius, modo leuius, aegrum affligunt. Intermittentes denique morbi ſunt iſti, qui non continuo aegrum infeſtant, ſed poſtquam horum ſymptomata per certum quoddam tempus durarunt, nulla dein itidem

ſtato

ſtato quodam temporis interuallo exhibent ſymptomata, poſtea vero denuo ſymptomata excitant, quae, dum iterum per certum durarunt tempus, ceſſant, & ſic decurſum ſuum abſoluunt.

§. VI.

Morbi continui & intermittentes habent paroxysmos.

Quum morbi continui continuo quidem durent, ſed modo grauius, modo leuius aegrum affligant (§. V.), ex partibus conſtant, quae vehementius, qnam reliquo morbi tempore, aegrum infeſtant. Quoniam vero ea pars morbi, quae vehementius, quam reliquo morbi tempore, aegrum affligit, paroxysmus dicitur (§. *citat.*): apparet hinc, morbos continuos & habere paroxysmos, & agere per eosdem. Atqui eadem quoque demonſtratione intermittentibus morbis paroxysmi vindicari poſſunt. Quare tam continuos, quam intermittentes morbos tanquam totum quoddam conſiderari oportet, quod, velut partes, ſuos habet paroxysmos.

§. VII.

Quid ſit exacerbatio, remiſſio, & intermiſſio morbi?

Si ſymptomata morbi ſunt grauiora, morbus exacerbari, & hic ipſe morbi ſtatus exacerbatio morbi dicitur. Contra ea vero ſi ſymptomata morbi ſunt mitiora, morbum remittere Medici dicunt, hancque morbi conditionem remiſſionis nomine complectuntur. Intermiſſionem denique vocant, ſi morbus intermittit, hoc eſt, ſi omnia eiusdem ſymptomata ceſſant.

§. VIII.

Morbi con-

Morbis continuis ſymptomata, modo mitiora, modo

modo grauiora, alterna accidunt acceſſione. Proinde, quoniam morbus, ſi leuioribus adficit ſymptomatibus, remittere, ſi contra grauioribus infeſtat, exacerbari dicitur (§. VII.), neceſſaria conficitur conſecutione, vt continui morbi ſuas habeant exacerbationes remiſſionesque. Quum vero eorum ſymptomata non plane ceſſent, eiusmodi autem morbi ſtatus, quo ſymptomata prorſus ceſſant, intermiſſio vocetur (§. *cit.*), in morbis continuis nullum intermiſſioni eſſe locum, ex his conſtat. E contrario morbi intermittentes ſuas habent intermiſſiones, quia in iis ſymptomata plane conquieſcunt (§. *cit.*). *tinui habent exacerbationes & remiſſiones, nullam vero intermiſſionem, quae ſolis morbis intermittentibus competit.*

§. IX.

Quid ſint morbi intermittentes ordinati & inordinati?

In morbis intermittentibus interualla, paroxysmis interiecta, vel aequali, vel inaequali tempore conſtant. Quodſi prius acciderit, morbi intermittentes ſunt ordinati, ſi vero poſterius, inordinati. Morbi igitur intermittentes ſunt vel ordinati, vel inordinati.

§. X.

Quid ſint morbi anteponentes & poſtponentes?

Si temporis interualla, quae paroxysmis in morbis intermittentibus interſunt, inaequali ſunt tractu, vel minora, vel maiora praecedente inter paroxysmos interuallo eſſe oportet. In priori caſu morbi intermittentes ſeu eorum paroxysmi anteponere, in poſteriori vero poſtponere dicuntur. Morbi itaque intermittentes inordinati (§. IX.) ſunt vel anteponentes, vel poſtponentes.

§. XI.

Scholion.

Sunt vero, qui morbum intermittentem ſeu

 paro-

paroxyſmum anteponere adſerunt, ſi ſequentes paroxyſmi, antecedentes horam vnam vel alteram antevertunt. Verum hanc definitionem falſam omnino eſſe, ex eo apparet, quia paroxyſmorum horae anteponere poſſunt, licet ipſi paroxyſmi non anteponant. Fac enim, alterum paroxyſmum hora redire matutina ſexta, alterum hora matutina quinta, & tertium hora matutina quarta, tunc horae quidem paroxyſmorum anteponunt, non vero paroxyſmi; nam interualla inter hos paroxyſmos aequali temporis tractu ſunt definita. Haud alia quoque ratione a quibusdam morbi intermittentes, ſeu eorum paroxyſmi poſtponere dicuntur, ſi hora una vel altera ſerius accedunt, quam antecedentes paroxyſmi. Sed & hic eadem, qua ante vſi ſumus, demonſtratione euinci poteſt, horas poſtponere posſe, licet paroxyſmi non poſtponant. Hi enim tunc tantum poſtponunt, ſi eorum interualla priori interuallo aequali ſunt maiora.

§. XII.

Euolutio & diſtributio morborum continuorum, continentium, & intermittentium.

Ex his, quae de morbis intermittentibus & continuis hactenus adduxi, nullius porro negotii erit, morbos diſtribuere continuos & intermittentes. Nimirum ex diſputatis liquido apparet, morbos continuos perpetuo, intermittentes vero tantummodo per interualla adfligere aegrotos. Vnde aperta ſequitur concluſione, vt quilibet morbi aegrum vel continuo, vel per certa quaedam interualla adfligant. Atqui vero illos priores morbos continuos, hos poſteriores intermittentes vocamus.

Morbi

Morbi igitur ſunt vel continui, vel intermittentes. Ad haec autem continui morbi vel quosdam habent paroxysmos, vel nullos. Priores nomino continuos remittentes, poſteriores continentes, vel continuos ſtricte ſic dictos. Morbi ergo continui ſunt vel continentes ſeu continui ſtricte ſic dicti, vel continui remittentes.

§. XIII.

Euolutio & ordinatio morborum continentium.

Morbi continentes ſeu continui ſtricte ſic dicti vno tantum abſoluuntur paroxysmo (§. V. XII.). Durant autem ab initio vsque ad finem vel aequali impetu, vel inaequali. Priores homotoni ſeu acmaſtici nominantur. Continentes ergo morbi vel homotonis inſeri debent, vel alius ſunt generis. Non homotoni ſenſim vel increſcunt, vel decreſcunt: illi dicuntur epacmaſtici ſeu anabatici, hi paracmaſtici. Non homotoni morbi igitur ſunt vel epacmaſtici ſeu anabatici, vel paracmaſtici.

§. XIV.

Scholion.

Quae hactenus de morbis eorumque diuiſione protuli, de febribus potiſſimum valent, & nullo fere negotio ea omnia ad febres applicari poſſunt, dummodo vocabulo morbi ſubſtituatur nomen febris. Quare hac de re plura verba facere ſuperuacaneum duco. Eximia autem ſunt, quae Perilluſtris *van* SWIETEN in *Commentariis ſuis in Aphorismos* BOERHAAVII, *de cognoſcendis & curandis morbis*, de febribus homotonis, epacmaſticis ſeu anabaticis, & paracmaſticis in medium profert, & digna,

quae hic allegentur. *Triplicem,* inquit *e*), *febrium continuarum diuiſionem dedit* GALENVS *de febrium different. Libr. II. Cap. 2. Edit. Charter. Tom. VII. pag. 128. Homotonos dicitur, quae ab initio ad finem vsque aequalis permanet, quam & acmaſticam vocat; epacmaſtica vero vocatur & anabatica, quando paulatim increſcit, & contra paracmaſtica, quae decreſcit. Notandum tamen, omnem febrem continuam initium habere, vnde pergit ſenſim aucta, donec ad* ἀκμὴν *ſui incrementi peruenit; vnde & hoc ſenſu homotonos dicta febris increſcit, verum, vti optime monuit* GALENVS, in methodo medendi, Libr. IX. Cap. 3. Edit. *Charter.* Tom. X. pag. 203, *hoc nomine febris continua donatur, ſi maneat ea febris magnitudo, quam in prima acceſſione ſummam habuit. Si vero febris pergit increſcere continuo, tunc epacmaſtica dicenda eſt, & contra, vbi ex ſummo ſuo vigore decreſcit ſenſim, tunc paracmaſtica vocatur. Simul etiam apparet, febrim talem, quae vno alteroue die manet homotonos, poſtea declinante morbo in paracmaſticam mutari: raro enim accidit, vt puto, febrim talem absque declinatione manifeſta impetus ſui ſimul & ſemel deſinere, niſi larga venaeſectione febris quaſi iuguletur; vnde etiam* GALENVS, *deſcribens caſum iuuenis ſynocho putri laborantis,* loc. cit. cap. 4. pag. 206, *notat, febrim primis duobus diebus eandem manſiſſe, licet ſanguis ad animi deliquium vsque eductus fuiſſet, tertio vero die inuenit, febris impetum remiſiſſe paullulum, atque tunc concluſit, morbum illum vocari debere ſynochum putrem paracmaſticam,* quam-

e) *Libro ſupra citato,* §. 732. pag. 426. Tom. II.

quamuis primis diebus homotonos fuiſſet, cumque quarto die iterum decreuerat febris & ſimul eadem proportione vrinae coctio praeceſſerat, ſeptimo die finiendam febrim concluſit, quod & factum eſt. Febrim autem manere, creſcere vel decreſcere nouimus ex pulſus celeritate, calore & ſymptomatibus manentibus, auctis, vel imminutis. Febris homotonos ſalutaris, epacmaſtica ſeu anabatica peſſima, & paracmaſtica melior. Facilis horum ratio patet. Si enim ſuſtinere potuit morbum illud, quod in aegro de ſanitate adhuc ſuperſtes manet, dum in ſummo incremento eſt, morbum vlterius tolerari poſſe, ſperare licet, cum non amplius increſcat, ſed vel perſtet idem, vel declinet ſenſim. Vbi autem continuo increſcit febris, tunc augetur morbus & decreſcit ſanitas, adeoque iuſtus eſt metus, ne victa morbo natura ſuccumbat. Hactenus Perilluſtris *van* SWIETEN.

§. XV.

Omnes morbos a materia quadam morbifica proficiſci, ex principiis pathologicis conſtat. Id, quod de ſtatu ſano in corpore in morbo adhuc ſuperſtes eſt, ſeu partes corporis humani naturalem adhuc in morbo habentes conſtitutionem, nomino naturam. Enimvero vires naturae ſunt vel aequales viribus materiae morbificae, vel eidem cedunt. In priori caſu morbus non breui tempore ceſſare poteſt, ſed viribus naturae, *quae vel ſolae, vel medicamentis adiutae morbos curant, tantum reſiſtit, quantum hae agunt ad morbum vincendum.* Neque materia morbifica ſub his circumſtantiis ita

Cauſa prima morborum chronicorum.

agere poteſt, vt vitae finem imponat; quia natura tanta agens vi, quanta materia morbifica, hoc impedit atque anteuertit. Quo modo fit, vt morbus diu ſine vitae periculo durare poſſit debeatque. Sed eiusmodi morbus eſt chronicus (§. I.): ergo morbus, in quo vires naturae & materiae morbificae ſunt aequales, chronicus eſſe debet.

§. XVI.

Scholion. Merito autem notari oportet, materiam hanc morbificam (§. XV.) non eſſe materiam a partibus corporis noſtri diuerſam & peculiarem peregrinam, humoribus noſtris immixtam, ſed ipſas partes corporis humani praeternaturaliter ſeu vitioſe conſtitutas.

§. XVII.

Cauſſa morborum acutorum. Vires naturae & materiae morbificae ſunt vel aequales, vel inaequales. Prior caſus a me iam conſideratus eſt, morbumque dat chronicum (§. XV.). Reſtat igitur vt poſteriorem conditionem examini ſubiiciamus, qua vires naturae & materiae morbificae ſunt inaequales. Quo in caſu neceſſe eſt, vt vires materiae morbificae naturae viribus vel maiores ſint, vel minores. Si vires materiae morbificae ſunt maiores viribus naturae, vita in periculo verſatur, & morbus diu durare nequit, ſed breui ceſſare & cum vitae periculo coniunctus eſſe debet. Quod quum conſtituat morbum acutum (§. II. III.), nemini obſcurum eſſe poteſt, quemlibet morbum, in quo vires materiae morbificae maiores ſunt viribus naturae, acutum eſſe oportere.

§. XVIII.

§. XVIII.

Reliquae cauſae morborum acutorum.

Vires materiae morbificae ſunt maiores viribus naturae (§. XVII.), ſi materia morbifica vel I) eiusmodi eſt indolis, vt partes aggrediatur ad vitae conſeruationem ſummopere neceſſarias: e. g. cerebellum, cor, cerebrum, arterias & pulmones, harumque partium actiones laedat; vel naturae viribus collata, II) in maiori copia adeſt, vel III) nimia acrimonia & vi reſoluente gaudet, vel IV) in viſcido conſiſtit, aut copioſo, aut partes vitales, vt cerebellum, cor, cerebrum, &c. aggrediente. Atqui vero is morbus, in quo vires materiae morbificae ſunt maiores viribus naturae, dicitur acutus (§. XVII.): quare morbus, in quo conditiones modo dictae animaduertuntur, acutus eſſe debet.

§. XIX.

Probatur numerus primus §. XVIII.

Si qua corporis adfectio ab eiusmodi materia originem duxit, quae ea eſt indole, vt partes corporis humani aggrediatur & laedat, ſine quarum decenti conſtitutione vita eſſe poteſt nulla, quo pertinent verbi cauſſa, cerebellum, cor, pulmones, cerebrum, &c. quod paullo ante (§. XVIII.) primo loco notauimus, morbus, qui ab eiusmodi materia oritur, cum vitae periculo coniunctus eſſe debet, nec diuturna protrahi poteſt duratione. Tunc enim laeſae ſunt actiones vitales, ſine quibus vita conſiſtere nequit, & quarum laeſio omnium reliquarum actionum laeſionem producit, eamque ob cauſam, niſi cito tollatur, diu durare non poteſt. Morbus vero breuis, cum periculo coniunctus, dicitur

citur

citur acutus (§. I. II. III.): vnde huiusmodi morbum, cuius materia praedictae eſt indolis, quae partes aggreditur & laedit, ad vitae conſeruationem ſummopere neceſſarias, acutum eſſe oportet.

§. XX.

Probatur numerus ſecundus §. XVIII.

Si quo in morbo materia morbifica, cum naturae viribus collata atque comparata, *iuſto copioſior* adeſt, quam inter acutorum morborum cauſſas altero conſtituimus loco (§. XVIII.), tunc natura non ſufficienti gaudet vi ad materiam morbificam corrigendam & euacuandam, adeoque niſi eius vires creſcant, vel medicamentorum virtute ita augeantur, vt materiam morbificam corrigere & correctam euacuare queat, ab hac vincetur & victa morbo ſuccumbet. Materia enim morbifica, in nimia copia praeſens, nec correcta & euacuata, reliquas corporis humani partes, naturali adhuc gaudentes conſtitutione, aggreditur, eas deprauat, ſimili labe inficit, & ſeſe auget multiplicatque, vel ipſas partes, ſine quarum legitima conſtitutione vita conſiſtere nequit, aggreditur, easque laedit. Quod quocunque fiat modo, vita ſemper in periculo verſatur. Eiusmodi igitur morbus, in quo vires naturae ſunt infirmae, materia vero morbifica copioſa adeſt, non poteſt non eſſe cum vitae periculo coniunctus, neque diu durabit, quoniam breui aut mors, aut vita ſequitur, prout vires vel materiae morbificae, vel naturae creſcunt. Verum enim vero morbus breuis, cum vitae periculo coniunctus, dicitur acutus (§. I. II. III.): quam ob rem morbus

morbus etiam, in quo materiae morbificae copia admodum magna eſt, in relatione ad vires naturae, acutus eſſe debet.

§. XXI.

Materia morbifica, ſi *iuſto maiorem*, intuitu virium naturae, poſſidet *acrimoniam* atque vim reſoluentem, quod tertium, inter acutorum morborum cauſſas, eſt momentum (§. XVIII.), breui temporis interuallo reliquas maſſae ſanguineae partes, naturaliter adhuc conſtitutas, deſtruere valet; vnde morbus enaſcitur breuis, cum vitae periculo complicatus, quem ſupra iam nominauimus acutum (§. I. II. III.). *Probatur numerus tertius §. XVIII.*

§. XXII.

Si materia morbifica conſiſtit in *viſcida colluuie*, aut, ſi cum naturae viribus conferatur, copioſa, aut partes vitales ſupra iam adductas aggrediente; quae quarta morbi acuti erat cauſſa (§. XVIII.): in priori caſu viribus naturalibus reſoluentibus, tum ſolis, tum virtute medicamentorum adiutis, nimis reſiſtit, & vix, vel difficulter, vel plane non reſolui atque euacuari poteſt. Si non cito euacuatur, reliquae partes actiuae, virtute reſoluente praeditae, dum ei adhaerent, ſubtilitatem ſuam & dependentem ab hac vim amittunt reſoluentem; vnde copia viſcidi iam copioſi continuo creſcere ſeque multiplicare debet. Quo facto oritur ſtaſis vel vniuerſalis, quae mortem producit, vel particularis, in vaſis cerebelli, vel cordis, vel id genus aliarum partium, ibidem vitae finem impoſitura. Idem *Probatur numerus quartus §. XVIII.*

contingat, neceſſe eſt, ſi viſcidum eius eſt indolis, vt partes aggrediatur vitales easque laedat. Verum enim vero, quaecunque his contingant, vita ſemper periculo circumuenitur, & breui morbus vel in mortem, vel in ſanitatem terminatur: in hanc nempe, ſi vires naturae reſoluentes creſcunt, vel medicamentorum ope augentur, vt viſcidum reſoluatur & ex corpore expellatur, ſtaſesque feliciter expediantur; in mortem vero, ſi viſcidi copia continuo increſcit & exinde ſtaſis vel vniuerſalis, vel particularis in vaſis cordis, cerebelli, aliarumque id genus partium oritur. At vero morbus breuis, cum periculo coniunctus, dicitur acutus (§. I. II. III.): vnde morbus, cuius materia morbifica conſiſtit in viſcido vel nimis copioſo, vel partes vitales aggrediente, acutus dici meretur.

§. XXIII.

Cauſa morbi breuis ſine periculo.

Si vires naturae & materiae morbificae ſunt inaequales, ita, vt illae has longe ſuperent, quod eſt caſus alter (§. XVII.), quem ſupra tetigimus, vita nec periclitari, nec morbus diu durare poteſt, ſed brevi tempore ſine periculo deſinere debet, id eſt, morbus oritur breuis, nullo tamen periculo ſtipatus.

§. XXIV.

Cauſa prima & ſecunda morborum chronicorum.

Si materia morbifica, ad vires naturae relata, nimis viſcida eſt, ita tamen, vt nec nimis ſit copioſa, nec partes aggrediatur & laedat vitales, quod alias quoque accidere poteſt (§. XXII.), morbus exinde naſcitur, non quidem periculoſus, ob rationes

ante

ante (§. *cit.*) allegatas, ſed tamen non breuis, quoniam materia morbifica vi nimiae ſuae viſciditatis, quam poſſidere ſupponitur, viribus naturae reſoluentibus, tum ſolis, tum medicamentorum virtute adiutis, nimis reſiſtit, & longum tempus, longumque & continuatum medicamentorum vſum ad ſuam reſolutionem atque euacuationem requirit. Morbus ergo exinde oritur chronicus. Praeterea materia morbifica, ob nimiam viſciditatem ſuam, in vaſis viſcerum minimis ſtagnat; quae ſtaſis, ſi non fit in partibus vitalibus, ſed aliis, nullum quidem producit vitae periculum, ſed tamen difficilis eſt ſublatu, diuque durat, partim ob materiae ſtagnantis viſciditatem, partim ob vaſculorum minimorum anguſtiam, ad quae medicamenta parum accedere & penetrare poſſunt. Morbus igitur, qui exinde oritur, itidem eſt chronicus.

§. XXV.

Cauſa tertia morborum chronicorum.

Si morbus oritur & ſuſtentatur a diaetae vitio, ſemper tantum materiae morbificae in corpus defertur humanum, quantum in ipſo per medicamenta corrigitur & euacuatur. Si ergo vitium diaetae non ceſſat, nec tale eſt, vt vitae periculum producat, morbus diu ſine vitae periculo durare, adeoque chronicus eſſe debet.

§. XXVI.

Cauſa quarta morborum chronicorum.

Omnes morbi, qui oriuntur ab atonia phyſica, ſunt morbi chronici. Atonia enim phyſica difficilis eſt ſublatu & longo tempore continuatoque medicamentorum conuenientum vſu exactaque

diaeta ad ſuam opus habet curationem. Quotusquisque vero exactae diaetae leges ita obſervare poteſt, ut nunquam eas violet? Longum vero temporis ſpatium requiri, ut partes debilitatae debitum iterum acquirant robur, docent infantes; vtpote qui non prius debitum nanciſcuntur robur, quam aetatem iuuenilem attingunt & virilem.

§. XXVII.

Eadem materia morbifica pro diuerſa ſede diuerſos quoque habet effectus.

Si materia morbifica acris & ſimul viſcida in corpore haeret, tunc vel in partibus ad vitae conſeruationem non neceſſariis, verbi cauſſa, articulationibus, vel in partibus vitalibus ſtagnat. In caſu priori producet morbum chronicum, in poſteriori vero acutum. Sic materia arthritica, quae viſcida eſt & acris, quamdiu ſtagnat in vaſculis partium in articulationibus ſitarum, efficiet morbum chronicum: ſi vero ſtagnet in partibus vitalibus, ut cerebello, corde, pulmonibus, vel muſculis reſpirationi inſervientibus, morbum producet acutum.

§. XXVIII.

Medicorum ſententia de morborum initio & quomodo ſit cognoſcendum.

Tempora morborum in initium, incrementum, ſtatum & decrementum diuidi, ſupra dictum eſt (§. I.); ſummi vero momenti eſt multumque Medici intereſt, morborum curationem felici ſucceſſu ſuſcepturi, haec morborum tempora probe cognoſcere atque a ſe inuicem diſcernere, vt ſciat, quae in quolibet morbi tempore ab ipſo agenda ſint vel omittenda. Quodſi quidem peritus Medicus aegro adſideret illo tempore, quando morbus incipit, tunc ipſi hoc cognoſcere facillimum foret; ſed hoc

rariſſi-

rariſſime accidit, quoniam non prius ſolet Medicus ad conſilium vocari, quam morbus per aliquod iam tempus durauit, & aliquem fecit progreſſum. Vnde fere ſemper omne id, quod de morborum initio ſcitur, aegri, vel praeſentium narrationi debetur & ex his exquirendum eſt. Homines, medicinae ignari, tunc morbi initium ſtatuere ſolent, quando decumbere incipit aeger, immo & Medici a decubitu aegrorum initium morbi perhibent eſſe computandum. Sic AETIVS, *iam antea dictum eſt,* ſcribit *f), quod principium totius morbi illud tempus dicimus, quando per morbi violentiam minuta hominis virtute principium decubitus factum eſt.* Et alibi inquit *g*): *Principium totius morbi vocare oportet illud tempus, quando homo febrire incepit adeo manifeſte, vt continuitas corporis ipſi ſoluatur, neque amplius in publicum prodire valeat & conſueta facere, atque ideo decubitu opus habeat. Non enim idem eſt, moleſte ſe habere, & febricitare. Capite enim dolens aut moleſte ſe habens & corpore grauatus, valet vtplurimum in principiis conſueta peragere, donec praeualens ipſi morbus deiicit virtutem.* Verum, vti optime monuit GALENVS *h*), a ſolo decubitus tempore febris initium computare, ſaepe errori anſam daret, quia homines robuſti, vel minus ſenſibiles, vel malorum magis patientes, aut negotiis quibusdam detenti, &c. ſaepe tardius, & initio morbi vel ex toto,

 vel

f) In *Libr. V. Cap. XV.*

g) Eod. Libr. Cap. V.

h) De diebus decretoriis Libr. I. Cap. VII. Edit. Charter. Tom. VIII. pag. 459.

vel ex parte iam praeterlapſo, contra vero teneriores, ſenſibiliores & debiliores, vel nimis timidi, ob leuiſſimas vel minimas etiam cauſas, ſtatim decumbere ſolent, atque inde concluſit: *difficile eſſe morbi principium ſtatuere exacte, primum enim, nimirum morbi principium, inſenſibile eſſe; vbi iam decubuerit, non morbi, ſed decubitus eſſe principium.*

§. XXIX.

Quid per initium morbi intelligatur.

Ad ea, quae cognitionem initii morborum reddunt difficilem, & iam expoſita ſunt, accedit & hoc, quod Medici vocabulum *initium morbi* in vario admodum ſumant ſignificatu, nec inter ſe conueniant, quousque ſit extendendum. GALENVS varios hos optime diſtinxit initii morborum ſignificatus, inquiens i): *Principium proprie dicitur impartibilis illa ac indiuiſibilis primi morbi impetus inuaſio, in quo victus homo decubuit. Principium quoque dicitur proprium atque neceſſarium maxime contingens, quod, velut partem totius morbi, principium nominamus, quod non cognoſcitur dierum numero, ſed exacerbationum qualitate & concomitantium ſymptomatum lenitate; nam in incremento & morborum & ſymptomatum accidentium augmentum fit.*

§. XXX.

Terminus initii & incrementi morborum.

Sed non amplius immorabor aliorum opinionibus de morborum initio enarrandis, ſed ad ipſam meam hac de re ſententiam explicandam progrediar, primumque explicabo, quando terminus initii morbo-

i) *De victu acutorum, pag. 149. Tom. XI. Edit. citat.*

morborum ſit ponendus, & quousque ille extendendus. Nullus dubito, quin morborum initium ab eo tempore ſit computandum, quo ſanitas in morbum deflectit, & ſenſibilis actionum laeſio incipit, aut, vt paucis dicam, quo ſymptomata apparent. Atque tam diu durat initium morbi, quam diu ſymptomata talia & tanta manent, qualia & quanta fuerunt in initio, nec fiunt grauiora; quod fit, ſi vel noua accedunt ſymptomata, vel praeſentia fiunt vehementiora. Ab eo tempore, quo hoc accidere videmus, incipit incrementum morbi, & hoc tam diu durat, quam diu ſymptomata vel numero, vel vehementia, ſeorſim vel coniunctim increſcunt. Hoc morbi tempore ſenſim ſenſimque minuuntur illa, quae de ſanitate ſupererant, & magis magisque laeduntur functiones. Conſtitutio ergo praeternaturalis in hoc morbi tempore increſcit, naturalis vero decreſcit.

§. XXXI.

Quomodo initium morbi ſit cognoſcendum.

Quum initium morbi tunc adeſſe dicamus, ſi ſymptomata primo apparent, illudque tam diu duret, quam diu ſymptomata manent tanta & talia, quanta & qualia fuerunt, cum inciperent, nec vehementia & numero creſcunt (§. XXX.), Medicus facile initium morbi eiusque durationem cognoſcere poterit, ſi ſtatim ab initio morbi ſymptomata habeat perſpecta & cognita. Verum enim vero rariſſime ipſi contingit haec felicitas, quia rariſſime ſtatim ab initio morbi auxilium eius & conſilium imploratur. Quodſi vero vel maxime hoc fiat, ipſe

ipſe tamen omnia aegroti ſymptomata ſenſu percipere non poteſt, v. c. dolores, anxietates, appetitum laeſum & id genus alia ſymptomata. Vnde, aegrum quaerendo, praeſentia eius ſymptomata cognoſcere debet. Qui vero vel delirio impeditus vera ſymptomata detegere nequit, vel morbum ſimulans ſymptomata fingit, quae non adſunt, vel nimis timidus & de vita ſua ſollicitus de ſymptomatibus pluribus & grauioribus queritur, quam reuera adſunt, vt Medicum inuitet neceſſe eſt, quo omnes ſuas curas & ſollicitudines conferat in ſanitatem eius reſtituendam. Haec & id genus alia reddunt negotium Medici, initium morborum cognoſcendi, admodum difficile, &, niſi aliud ipſi ſuppeditetur remedinm, quo ad eius cognitionem peruenire poteſt, ipſa res vel plane eum latebit, vel ſaltem in eadem diiudicanda dubius manebit & anceps. Verum in tanta rerum obſcuritate nihil Medico maiorem accendere poteſt lucem, quam vrina, quae, quando & quam diu cruda eſt, morbi initium oſtendit. Vrinae enim cruditas luculentum exhibet indicium materiae morbificae crudae; quam diu vero haec cruda eſt, tam diu non ſatis reſoluta eſt & actiua, nec plura & maiora ſymptomata excitare valet, id eſt, morbi initium adeſt (§. XXX.).

§. XXXII.

De duratione initii morborum.

Initium morborum non eſt aequalis durationis. In morbis enim acutiſſimis vix quendam ambitum habet, cum ſubito in iis vis morbi increſcat: in aliis vero morbis, qui lentius decurrunt, principium

pium morbi ad aliquot ſaepe ſeſe extendit dies. Cognoſcitur autem eius duratio, partim ex ſymptomatibus, ſi talia & tanta manent, qualia & quanta in initio fuerunt, partim ex vrina cruda (§. XXXI).

§. XXXIII.

Quomodo incrementum morbi ſit cognoſcendum.

Sed & incremento morbi certae ſunt notae, quae in eo potiſſimum conſiſtunt, ſi ſymptomata vel vehementia, vel numero, ſeorſim vel coniunctim increſcunt (§. XXX.). Saepius vero contingit etiam, vt, licet morbi incrementum adſit, ſymptomata tamen appareant mitiora. Cuius rei ratio hoc nititur fundamento, quod ſymptomata oriuntur a cauſis tam praeternaturalibus, quam naturalibus. Si igitur ſtatus praeternaturalis increſcit, naturalis vero decreſcit, magna & vehementia ſymptomata a cauſis praeternaturalibus, ob defectum vel decrementum cauſarum naturalium, nequeunt excitari. Fac enim, materiam morbificam tanta gaudere actiuitate, vt, concurrente naturali vaſorum actione, vehementem excitare poſſit aeſtum; tunc illum producere nequit, ſi actio vaſorum in fluida exigua & naturali longe minor eſt. Eodem modo comparatum eſt cum aliis ſymptomatibus. Prudentiſſime igitur iam pridem monuit SYDENHAMVS *k*), peſſimis morbis ſymptomata ſubinde fuiſſe mitiora, quam ceteroquin eorum genio conſentaneum fuiſſet, atque *hoc inde fieri*, adſerit, *quod natura, a primo morbi impetu quaſi oppreſſa & deuicta, non ſatis valida eſt, vt ſymptomata regularia & magnitudini morbi conſona*

k) In *Schedula monitoria de nouae febris ingreſſu.*

ſona exſerat, omnia vero phaenomena prorſus ſunt anomala; etenim, perturbata oeconomia animali & quaſi disiecta, febris exinde deprimitur, quae obtinente genuino naturae ductu vigere ſolet. Pulchro & idoneo exemplo ibidem hanc rem confirmat, dum iuueni, fere animam agenti, & quem febre laborare adſtantes, ob temperatum partium externarum calorem, vix credebant, ſecta vena febris, a nimia plethora ſuffocata, emicuit tanto impetu, vt hac vehementiorem ſe nunquam vidiſſe fateatur. In eiusmodi caſibus, quamuis reuera adſit morbi incrementum, ſubdole ſilent & mitiora ſunt ſymptomata; ſed a perito Medico latens incrementum morbi facile cognoſcitur, dummodo attendat ad cauſſas naturales: vtpote quae vel oppreſſae, vel impeditae ſunt, quo minus decenter & ſufficiente vi agere queant, vel denique admodum decreuerunt.

§. XXXIV.

De ſtatu morbi.

Si ſymptomata morbi, quae increſcunt, ſummum incrementi gradum attigerunt, vt non amplius increſcant, ſed maneant aequalia, ratione numeri & vehementiae, hoc morbi tempus dicitur *ſtatus* eiusdem. Atqui hoc morbi periculoſiſſimum eſt ſtadium, quia omnia ſymptomata, quae toto incrementi tempore aucta fuere, in eo & numero plurima, & vehementiae maximae ſunt, & ſic ſine vlteriori incremento perſiſtunt. Vocatur etiam alias morbi ſtatus eiusdem *vigor*, item ἀκμή. Hac voce vſus eſt HIPPOCRATES *l*), qua deſignare voluit illud,

l) *De priſca medicina*, Cap. VII. Tom. II. pag. 159. Edit. cit.

illud, quod in vnaquaque omnium rerum ſummum eſt. Hoc morbi tempus ſic definivit AETIVS *m*): *quum exacerbationes*, dicens, *ſtatum acceperint, & ſimiliter per omnia conſequenter contigerint, concomitantibus ſymptomatibus, neque detractis, neque additis, tunc in vigore morbus eſſe dicatur. Vigor enim vehementiſſima morbi pars eſt.* Hoc HIPPOCRATES *n*) quoque concinna brevitate ſic expreſſit: *Circa principia morborum*, inquiens, *omnia imbecilliora; at circa vigores omnia vehementiora.* In hoc morborum tempore, quod *ſtatum* vocamus, natura aequo quaſi marte dimicat cum morbi maxima vehementia, donec vel morbum ſuperet, vel victa ſuccumbat. Vnde & hoc tempore ſaepiſſime criſes contingunt. Quoniam vero hoc tempus non in individuo quodam puncto conſiſtit, ſed aliquando ad vnum alterumque diem extenditur, ita, vt ſymptomata in eodem ſtatu permaneant, neque augeantur, neque minuantur, *ſtatus morbi* appellatur. Hoc morbi tempore veteres Medici nullo modo, neque victu, neque medicamentis corpus turbabant, ſed ſollicite attendebant, quo verſus natura vergeret, quasque moliretur mutationes, ſiue per euacuationes materiae morbificae, ſiue per depoſitionem eiusdem ad certa corporis loca; vt inde cognoſcerent, quid ſit agendum. Quo conſilio etiam praecepit HIPPOCRATES *o*): *incipientibus morbis, ſi quidem mouendum videtur, moue, vigenti-*

m) Libr. V. Cap. XVII.
n) *Aphoriſm.* XXX. Sect. II. Tom. IX. pag. 73. Edit. cit.
o) In *Aphoriſm.* XXIX. Sect. II.

bus autem quietem agere praeſtat; & alibi *p*) monuit: *quum morbus in vigore fuerit, tenuiſſimo vti victu neceſſe eſt.* Statum autem morbi varium eſſe pro morborum diuerſitate, magnitudine & duratione aliisque circumſtantiis diverſis, per ſe patet.

§. XXXV.

De morbi decremento.

Decrementum morbi non ſemper incrementum ſequitur & ſtatum. Nam ſi in incremento aut ſtatu vel aeger moritur, vel criſis fit, qua omnia tolluntur ſymptomata, decrementum incidit nullum. Eſt vero decrementum morbi illud tempus, quo ſymptomata numero & vehementia minuuntur. Quemadmodum in morbi incremento ſymptomata numero & vehementia augentur & ſtatus praeternaturalis increſcit, naturaliſque decreſcit (§. XXX.), ſic contraria his fiunt in morbi decremento: omnia enim morbi ſymptomata in eo minuuntur, aegerque, licet a vi morbi eius vires fractae fuerint, facilius tamen ferre incipit morbum, & e contrario omnia, quae de ſanitate ſupererant, augentur continuo. Patet ergo, maximum vitae diſcrimen, quod in morbi incremento & ſtatu adfuit, in eius decremento abeſſe & praeteriiſſe, aegrumque adeo tunc non poſſe mori ex morbo, qui in decremento eſt. Quotuscunque igitur aliquis aeger in morbi decremento perit, is omnino non moritur ex morbo in decremento conſtituto, ſed ex alio morbo in decremento denuo

p) In *Aphoriſm.* VIII. Sect. I.

nuo orto. Idem confirmat GALENVS *q*), *nullum eſſe*, adfirmans, *mortis periculum poſt morbi ſtatum*, &, *ſi qui vel maxime perirent hoc morbi tempore elapſo, illud fieri vel propriis, vel Medicorum erroribus. Vbi enim*, porro inquit, *natura ſuperior euaſit & debellauit & reſtitit vehementiori morbi conatui, &, quae infeſtabant, impugnauit, fieri non poteſt, vt poſtea ſuccumbat.*

§. XXXVI.

Materia morbifica, in maſſa ſanguinea haerens, multa & grauia ſymptomata in morbi initio producere nequit, quia eſt viſcida ſeu cruda, & partes eius nondum in partes minores & ſubtiliores, quae vi ſubtilitatis ſuae magnam exſerunt vim, diuiſae ſunt. Hinc pauca tantum & leuia excitat ſymptomata, quod morbi dicitur initium, & tam diu durat, quam diu materia morbifica manet viſcida ſeu cruda (§. XXX. XXXI.). Quum vero haec eius ſit indolis, vt calorem praeternaturaliter auctum producat, quandoquidem febrim excitat, ipſae particulae igneae, calorem efficientes praeternaturalem, penetrant in omnes maſſae ſanguineae globulos & materiam morbificam ipſam, cohaeſionem partium minorem aëremque magis elaſticum reddunt, a quo etiam cohaeſio partium magis magisque imminuitur ſeiungiturque. Praeter haec maſſa ſanguinea, ob aëris elaſticitatem auctam, expanditur atque turgeſcit, & expanſa maiori vi agit in vaſa, quae

Quomodo initium, incrementum, ſtatus & decrementum morbi oriatur.

q) *De criſibus*, Libr. III. Cap. III. Tom. VIII. pag. 436. Edit. Charter.

aequali gradu reagunt; quo facto motus humorum & calor creſcit & reſolutio tam materiae morbificae, quam ſanorum maſſae ſanguineae globulorum augetur. Actio enim vaſorum in fluida, etiam in ſtatu naturali, concauſa eſt, imo cauſa ſine qua non, vt Philoſophi loquuntur, qua fluida determinato & ſanitati conueniente reſoluuntur gradu.

§. XXXVII.

Continuatio antecedentis.

A reſolutione materia morbifica diuiditur in partes minores & ſubtiliores. Iam conſtat ex principiis phyſicis, quod omne corpus, quod propria ſua vi in alterum agere, in eius poros penetrare, & hac ſua penetratione alterum reſoluere poteſt, hos effectus tanto citius & maiori producat gradu, quo ſubtiliores ſunt eius particulae, ſi ceteroquin reliqua conuenerint. Quam ob rem partes materiae morbificae, ſimulac & quando reſoluitur, maiorem acquirunt vim & actiuitatem. Cum igitur iam in initio morbi ſint actiuae atque efficaces, (alias enim calorem & motum non producerent praeternaturaliter auctum, in initio praeſentem,) maiori & ſenſim ſenſimque aucto gradu agere debent, quando reſoluuntur earumque reſolutio creſcit. Iam actio earum conſiſtit in reſolutione maiori partium maſſae ſanguineae ſanarum ſeu naturaliter conſtitutarum, earumque deſtructione. Ergo partes materiae morbificae reſolutae maiori gradu partes maſſae ſanguineae ſanas reſoluere & deſtruere debent, qua reſolutione partes maſſae ſanguineae heterogeneae reſoluuntur in partes ſpecifice grauiores & leuiores;

uiores; quae poſteriores reſolutione liberatae agunt tam in ipſam materiam morbificam eamque reſoluunt, quam in partes maſſae ſanguineae, quasque pariter reſoluunt. Quousque vero materiae morbificae actio ad deſtruendam maſſam ſanguineam maior eſt actione, quae deſtruit materiam morbificam, tam diu quoque durat morbi incrementum.

§. XXXVIII.

Continuatio antecedentis.

Si tandem materia morbifica per has mutationes §. XXXVII. deſcriptas & per miſcelam cum maſſa ſanguinea, & reſolutionem ab hac factam, aequalem cum ea grauitatem ſpecificam & vim acquiſiuerit, tunc non amplius increſcunt ſymptomata, ſed manent eadem, quod dicitur ſtatus. Morbi tempore materia morbifica vel excernitur e corpore per criſin, vel ſe-& excernitur ex maſſa ſanguinea in certa corporis loca, in quibus ſeſe accumulat & abſceſſum facit: non vero e corpore excernitur. Quod vbi factum fuerit, ſymptomata remittunt, id eſt, morbi decrementum oritur, quia iam materia morbifica extra maſſam ſanguineam haeret, nec amplius in eam agit. Quo ſpecifice leuiores vel grauiores vero ſunt partes materiae morbificae, cum maſſa ſanguinea collatae, eo minus & difficilius eandem acquirunt grauitatem ſpecificam cum ipſa, eoque minus oritur ſtatus & decrementum morbi, ſed ad mortem vsque maſſae ſanguineae deſtructio perſiſtit. Quo magis denique materia morbifica, maſſam ſanguineam deſtruens, hac ſpecifice leuior & ſubtilior eſt, eo magis morbi ſunt acuti, quia omni-

omnibus maſſae ſanguineae partibus adhaeret, easque deſtruit.

§. XXXIX.

Significatus vocabuli criſis varius.

Quum criſes in ſtatu morbi contingant, exactamque temporis rationem ſeruent, ordini congruum, nec ab inſtituto meo alienum eſſe iudico, ſi in hac mea Diſſertatione *criſium* doctrinam prius ponam, quantum propoſiti mei ratio requirit & permittit, quam reliqua aggrediar pertractanda. *Criſis* eſt vocabulum graecum, quod denotat iudicium, & ἀπὸ κρίνεσθαι, a iudicando originem ſuam ducit; vnde etiam *iudicatio* appellatur. Frequentiſſime apud Medicos, in morborum hiſtoria & curatione, haec vox occurrit. Vnde non incongruum erit, hoc loco examinare, quid per criſin communiter intellexerint veteres. GALENVS *r*) ſolam ſubitam morbi in ſanitatem conuerſionem ſimpliciter criſin vocari voluit; & quia criſin praecedit, vel comitatur non mediocris perturbatio in corpore aegrotantis, ſimulque multa ſaepe ſatis terribilia ſymptomata in morbis tunc apparent, quae citatus Autor ibidem recenſet, non mirum eſt, quod aegro adſtantes magno corripiantur timore, ſibique perſuadeant, tunc iudicium de vita aegrotantis agi. Hinc putat GALENVS, non Medicos, ſed idiotas hoc inueniſſe nomen. Verum non ſolam ſubitam morbi conuerſionem in ſanitatem vocauit criſin, ſed tantum per excellentiam, quae dicitur *s*): quippe &

r) *De criſibus*, Lib.III. Cap. II. p.429. Edit.Charter.Tom.VIII.
s) *Libr. citat.* Cap. I. pag. 428.

& mutationem morbi in mortem criſin eſſe dixit, ſed malam; illas autem criſes, quae aliquam notabilem quidem faciunt morbi mutationem, non vero integram eius in ſtatum ſanum ſolutionem, imperfectas appellauit criſes.

§. XL.

Criſis vocatur etiam iudicatio (§. *praeced.*), & ſumitur vario ſignificatu, modo pro ipſa critica euacuatione; modo pro ſymptomatibus criſin concomitantibus vel praecedentibus; modo pro ipſa morbi mutatione, quae fit vel per criſin, vel ſine iſta; modo pro ipſa morbi ſolutione, qui ſignificatus mihi placet; modo denique pro morbi in ſanitatem mutatione. *Significatus vocabuli criſis alius.*

§. XLI.

Si morbus deſinit exiſtere, ſolui dicitur, & ſolutio morbi dicitur criſis, ſi haec in ſenſu latiſſimo ſumatur. Si morbus deſinit exiſtere, terminatur vel in mortem, vel non; & hoc in caſu vel in ſanitatem, vel alium morbum. Criſis, qua morbus terminatur in ſanitatem, dicitur bona, & ea contra, quae huic oppoſita eſt, mala. Bona criſis dicitur quoque perfecta, & mala imperfecta ſeu ſymptomatica. Alii per criſin ſymptomaticam aliud quid intelligunt, de quo infra plura differemus. Has vero de criſi notiones vſui loquendi Medicorum eſſe conformes, patet tum ex ſupra diſputatis (§. XXXIX.), *Significatus vocabuli criſis alius.*

tum ex eo, quia, vti animaduertit GALENVS *t*), HIPPOCRATES non ſemel vel bis, ſed frequenter admodum, in *primo & tertio Epidemiorum libro*, morbi ſolutionem criſin vocauit. Immo & GALENVS ipſe, vbi de criſibus ex inſtituto agere incepit *u*): *ſiue ſubitam*, inquit, *in morbo mutationem, ſiue ad meliorem ſtatum inclinationem ſolam, ſiue perturbationem ſolam, quae eas antecedit, ſiue omnem morbi ſolutionem, ſiue eam tantum, quae bona ſit, criſin quis velit appellare, non eſt mihi, niſi obiter hoc in loco diſtinguere, propoſitum: ſed quo pacto haec omnia quisquam optime praenoſcat percenſere decreui.*

§. XLII.

Quid ſit criticum? Quicquid cum criſi eſt connexum, nominatur criticum: vnde patet, quid ſint ſymptomata critica, perturbationes criticae, excretiones criticae, materia critica, tempus criticum & dies critici. Criſis cum excretione aut quadam, aut nulla coniuncta eſt: quae ſi prior fuerit excretio, vel ſenſibilis, vel non ſenſibilis obſeruatur. Excretio critica ſenſibilis & inſenſibilis, prout morbum finit vel in ſalutem aegri, vel in detrimentum, eſt vel bona ſeu perfecta, vel mala ſeu imperfecta: quam vtramque excretionem, ſenſibilem vel inſenſibilem, multi criſin appellant. Excretiones criticae ſenſibiles ſunt vel

t) *De diebus criticis*, Libr. II. Cap. V. pag. 482. Tom. VII. Edit. Charter.

u) *De Criſibus* Libr. I. Cap. I. p. 377. Tom. VIII. Edit. citat.

vel ſanguineae, vel ſeroſae. Ad priores pertinent haemorrhagiae; ad poſteriores diarrhoeae, vrinae fluxus, ſudor, &c. Fiunt porro excretiones criticae, vel vna vice, vel pluribus vicibus. Priores nominari poſſunt ſimplices, poſteriores compoſitae. Utrumque genus complectitur vel bonas ſeu perfectas, vel malas ſeu imperfectas criſes, prout morbo finem faciunt vel ſalutarem, vel non ſalutarem. Morbos igitur vel ſimplici, vel compoſita criſi ſeu excretione finiri, ex his luculentiſſime apparet. Alii, quibus & ego meam adiungo ſententiam, vocis criſeos ſignificationem arctioribus circumſcribunt limitibus, eam ſtrictiori ſenſu criſin non ſine ſufficienti ratione appellantes, ſi durante morbo vel per vias naturales, vel per alias a natura productas, humorum corporis noſtri quocunque modo noxiorum, facta, quam Medici dicunt, coctione, euacuatio contingit ſpontanea, ſenſibilis, atque copioſa, maiori nempe quantitate, quam in vllo ſtatu ſano, nec tamen violento, euacuationes fieri ſolent; ſi ad haec ſubito, eoque, quo criſes accidere posſunt, tempore oritur, paullo poſt iterum ceſſat, & morbo ſalutarem adfert finem. Saepenumero quoque plane ſimiles excretiones, quae vero morbum quidem non finiunt, ſed tamen mitigant, euacuationes ſeu excretiones Medici vocant criticas. Easdem euacuationes, ſi contingunt ſine manifeſto praeſente morbo, & eas ſequitur melior corporis ſtatus, ſalutares appellant euacuationes; qualescunque vero ſpontaneas & per vias naturales fientes euacuationes, ſiue praeſens ſit morbus, ſiue ab-

 ſens

ſens, ſi peior corporis ſequitur ſtatus, ſymptomaticas nominant excretiones.

§. XLIII.

De diebus criticis eorumque denominatione & diuiſione.

Dies, quibus criſes accidere ſolent, dicuntur critici, ſuntque vel, *primo*, vere critici ſeu critici proprii, qui etiam decretorii, iudiciales & iudicatorii appellantur; vel, *ſecundo*, critici ſeu decretorii improprii, qui etiam indices, indicatorii vel contemplatorii ab HIPPOCRATE & GALENO eam ob rationem ſunt dicti, quia praenunciant, quid diebus vere criticis proxime ſequentibus futurum ſit, vtrum criſis ſit ſecutura, nec ne? Verbi cauſſa, vt haec exemplo illuſtrem, dies quartus eſt index ſeu indicatorius diei vere critici, nimirum ſeptimi, quia praeſagit, criſisne die ſeptimo proxime ſequente ſit exſpectanda, nec ne? Eodem modo dies vndecimus eſt indicatorius diei decimi quarti, dies autem decimus ſeptimus diei viceſimi, ob eandem adductam rationem. Dies intercalares, intercidentes, prouocatorii, ſeu παρεμπίπτοντες vocantur illi, qui indicatoriis diebus quaſi famulantur, & nomen ſuum inde acceperunt, quia in illis natura ſubinde excitatur & a morbo quaſi provocatur, vt denuo aliquid moliatur & materiae morbificae paret excretionem. Dies non critici ſunt reliqui, qui in nullam praecedentium claſſem ſunt referendi, & dicuntur quoque vulgo non decretorii, vacui, & medicinales. Dies vere critici ſeu proprii critici, ex mente HIPPOCRATIS, intuitu ordinis & numeri, in circuitibus periodorum obſeruandi, ſunt vel

pares,

pares, vt quartus, ſextus, octauus, decimus, decimus quartus, viceſimus octauus, trigeſimus, quadrageſimus octauus, ſexageſimus, octogeſimus & centeſimus; vel *impares*, vt tertius, quintus, ſeptimus, nonus, vndecimus, decimus ſeptimus, vigeſimus primus, vigeſimus ſeptimus, trigeſimus primas, & trigeſimus ſeptimus.

§. XLIV.

De diuiſione dierum criticorum in ſeptenaria.

Teſtibus HIPPOCRATE, qui primus dies criticos inuenit, obſeruauit & determinauit, & GALENO, dies vere critici ſunt dies tertius, quartus, quintus, ſeptimus, nonus, vndecimus, decimus quartus, decimus ſeptimus & viceſimus. Hos dies HIPPOCRATES in tres ſeptimanas ſeu tria ſeptenaria diſpoſuit, diemque viceſimum tertii ſeptenarii finem, decimum quartum vero ſecundi ſeptenarii vltimum, ſimulque primum tertii ſeptenarii conſtituit atque ordinauit. Atqui hos dies ita diſponendi occaſionem dedit ipſi experientia, quam ducem ſecutus eſt. Quum enim die viceſimo frequenter criſes fieri animaduertiſſet, eundem diem tertii ſeptenarii finem ſtatuit, & hoc aſſumto decimum quartum diem, qui ſecundi ſeptenarii vltimus eſt, initium ſeu primum tertii ſeptenarii poſuit. Totam huius & antecedentis paragraphi euolutionem ſequens tabula declarat.

SEPTENARIVM

Primum	*Secund.*	*Tertium*	*Quartum*	*Quintum*	*Sextum.*
I.	VIII.	XIV.	XXI.	XXVIII.	XXXIV.
II.	IX.	XV.	XXII.	XXIX.	XXXV.
III.	X.	XVI.	XXIII.	XXX.	XXXVI.
IV.	XI.	XVII.	XXIV.	XXXI.	XXXVII.
V.	XII.	XVIII.	XXV.	XXXII.	XXXVIII.
VI.	XIII.	XIX.	XXVI.	XXXIII.	XXXIX.
VII.	XIV.	XX.	XXVII.	XXXIV.	XL.

Praeterea quoque Excell. IVNCKERVS, Praeceptor meus omni pietatis cultu deuerandus, in *Conſpectu Pathologiae & Semiologiae* exhibuit dies criticos in tabula, quam ob elegantiam commoditatemque qua gaudet, dignam omnino exiſtimamus, quae, lectorum pace, huc apponatur:

DIAGRAMMA HIPPOCRATICVM

Dies SEPTENARIVM I.

I. *vacuus.*

II. *vacuus, ſed ſecundum* GALENVM Libr. I. de diebus decretoriis Cap. IX. *ad dies criticos vterque refertur, quia in illis diariae ſoluuntur.*

III. *Intercalaris.*

IV. *Index ſeu contemplatorius,* teſte GALENO Com. III. in Praef. HIPPOCRATIS f. 36. *eſt quaternarii primi finis & initium ſecundi, & praedicit die ſeptimo euentura.*

V. *Intercalaris.*

VI. *Pſeudocriticus, tyrannicus.*

VII. *Criticus reliquis valentior, ideoque dignitate & potentia primus,* teſte GALENO.

SEPTE-

SEPTENARIVM.

SECVNDVM.	TERTIVM.
VIII. *vacuus.*	XIV.
IX. *intercalaris, ſaepe exitialis.*	XV. *vacuus.*
X. *vacuus.*	XVI. *vacuus.*
XI. *index decimi quarti.*	XVII. *index vigeſimi.*
XII. *vacuus.*	XVIII. *vacuus.*
XIII. *intercalaris.*	XIX. *intercalaris.*
XIV. *criticus, ſeptimo ſuppar.*	XX. *criticus.*

QVARTVM.	QVINTVM.	SEXTVM.
XXI. *vacuus.*	XXVIII. *vacuus.*	XXXIV.
XXII. *vacuus.*	XXIX. *intercalaris.*	XXXV. *vacuus.*
XXIII. *intercalaris.*	XXX. *vacuus.*	XXXVI. *vacuus.*
XXIV. *index.*	XXXI. *index.*	XXXVII. *index.*
XXV. *intercalaris.*	XXXII. *vacuus.*	XXXVIII. *vacuus.*
XXVI. *pſeudocriticus, tyrannicus.*	XXXIII. *intercalaris.*	XXXIX. *intercalaris.*
XXVII. *criticus.*	XXXIV. *criticus.*	XL. *criticus.*

§. XLV.

De diuiſione dierum criticorum in quaterniones.

Viginti dies, qui ab HIPPOCRATE in tria diuiduntur ſeptenaria, ad quaterniones quoque computantur, ita, vt quartus dies primi quaternionis ſit nouiſſimus, & ſecundi quaternionis primus, tertius quaternio ab octauo die exordiatur, & vndecimo finiatur; quartus quaternio ab eodem vndecimo die incipiat & decimo quarto terminetur, idemque hic dies ſit initium quinti quaternionis & decimus ſeptimus dies quinti quaternionis finis, ab eodem decimo ſeptimo ſextus quaternio incipiat & viceſimo terminetur. En! ſequentem tabulam:

primus quaternio.	I.	
	II.	
	III.	
	IV.	primi quaternionis nouiſſimus & ſecundi primus.
ſecund. quaternio.	V.	
	VI.	
	VII.	ſecundi quaternionis poſtremus, & ſequentis primus.
tertius quaternio.	VIII.	primus tertii quaternionis.
	IX.	
	X.	
	XI.	vltimus tertii quaternionis & quarti primus.
quartus quaternio.	XII.	
	XIII.	
	XIV.	vltimus quarti quaternionis & quinti primus.
quintus quaternio.	XV.	
	XVI.	
	XVII.	vltimus quinti quaternionis, & primus ſexti.
ſextus quaternio.	XVIII.	
	XIX.	
	XX.	

§. XLVI.

De diebus criticis magis vel minus efficacibus.

Vti apparet ex tabulis, quas his modo interiecimus paginis, eadem eſt proportio dierum criticorum in ſecundo vicenario, hoc eſt, a viceſimo die ad quadrageſimum, quae in primo fuit. Poſt exactum diem quadrageſimum ſicuti morbi acutorum claſſe eximuntur, ita nec amplius imparibus diebus, quaternariis nempe & ſeptenariis, ſed omnino paribus ſoluuntur, nimirum vicenariis, verbi cauſſa, die ſexageſi-

xageſimo, octogeſimo, centeſimo, & eadem ſerie reliquis. Septenarii ſunt efficaciſſimi dies critici, & poſt hos quaternarii, qui ſingulis ſeptenariis competunt: vnde illi, qui in medio ſunt vtrorumque, intercurrentes vocantur. Si GALENI teſtimonio nitamur, dies ſeptimus omnium criticorum eſt praecipuus, dies vero duodecimus, decimus ſextus & viceſimus primus non ſunt dies critici. Septimo enim morbi die toties criſes vidit factas GALENVS, vt eas ne numero quidem comprehendere poſſet, duodecimo vero & decimo ſexto die nullam obſeruauit criſin. Sexto die criſes itidem factas fuiſſe citatus autor obſeruauit, ſed difficillimis ſymptomatibus coniunctas, maximo cum periculo, absque fide, imperfecte, obſcure, ſine notis & in malos plerumque euentus. LOMMIO iudice *v*), ex criticis diebus *boni ſunt tertius, quartus, quintus, ſeptimus, nonus, vndecimus, decimus quartus, decimus ſeptimus & viceſimus; mali autem & parum tuti minimeque iudiciales ſunt ſextus, octauus, decimus, duodecimus, decimus ſextus & vndeuiceſimus. Diem decimum tertium quidam ancipitem eſſe mediumque inter bonos volunt & malos. Omnes dies impares, qui primo continentur vicenario, quia hoc tempore morbus vehementius mouetur, iudicant morbum, poſtea autem magis remittitur & miteſcit morbus, vnde ſit, vt in ſecundo vicenario vix vlli dies, praeter ſeptenarios, e.g. viceſimum, triceſimum quartum & quadrageſimum, iudicare aliquid poſſint.*

v) *Obſeruat. medicinal.* Libr. I. pag. 54. Edit. Ienenſ.

§. XLVII.

Num ea, quae veteres olim de criſibus tradiderunt, experientiae adhuc reſpondeant.

Saepius autem numero incidit quaeſtio, an illa, quae veteres olim de morborum criſibus & diebus criticis tradiderunt, eadem ratione contingere obſeruentur in morbis, qui noſtra aetate apud nos occurrunt? Sunt qui id negant, partim quod coeli & climatis natura, viuendique ratio, apud veteres multo ſimplicior fuit, partim quod morbos tractandi & curandi ratio, qua noſtro tempore naturalis morborum decurſus ſaepiſſime perturbatur, plane eſt diuerſa. Enimuero licet lubens meritoque concedam, haec aliquam in conſecutione criſium efficere diuerſitatem, praecipue ſi minus exactum criſium ordinem apud nos ſpectes, negari tamen non poteſt, veterum de criſibus obſervata noſtris etiam temporibus vera eſſe & experientiae teſtimoniis confirmata. Quod vero hac noſtra aetate apud nos non ſemper obſeruentur, id eam inprimis ob cauſam fieri puto, quia a noſtri aeui Medicis in obſeruando morborum decurſu tanta non adhibetur diligentia, quantam veteres Medicos nauaſſe, in eorum ſcriptis legimus relatum. Quippe qui, quicquid ſingulis morbi temporibus noui & mutati apparebat, ſedulo notarunt, hisque adminiculis inuenerunt, quomodo natura morbos ſanaret, huiusque veſtigia preſſo pede eſſent legenda. Quotusquisque vero eſt noſtrum, qui haec omnia in morborum temporibus obſeruanda ſuſcipere poſſit, & velit? Iſti enim, qui, ampliſſimo artis noſtrae exercitio occupati, ad haec attendendi optimam habent occaſionem, ita ſaepe aegrorum numero obruuntur,

tur, vt, dum pluribus conſilio & auxilio ſuccurrere debent, ad ſingulos minus attenti eſſe poſſint. Plurimi quoque, dum aliquoties his, quae ipſi in morbis obſeruant, non reſpondere vident illa, quae de criſi, diebus criticis, & horum indicibus tradiderunt veteres, poſtea haec omnino negligunt & in his ſaltem regionibus nullius vſus eſſe ſibi perſuadent.

§. XLVIII.

Continuatio antecedentis.

Ad haec vero momenta, quae efficiunt, vt apud nos hodierno aeuo criſium ordo & ſucceſſus minus reſpondeat veterum obſeruationibus, hoc accedit, quod criſium & dierum criticorum ordo noſtra aetate a variis, quae aegris, cum Medicorum, tum adſtantium & ipſius aegrotantis culpa accidunt, mutationibus, praeſertim ab imprudenti Medicorum curatione magis perturbetur, quam olim deprehendimus factum. Quae omnia ſapientiſſimus HIPPOCRATES in ipſo Aphoriſmorum initio recte monuit, dicens: *Vita breuis, ars longa, occaſio praeceps, experientia periculoſa. Oportet autem non ſolum Medicum exhibere ſe ipſum facientem, quae decet, ſed aegrotum, & adſtantes, & externa.* Quo monito indicare voluit, vt GALENVS in commentario huius aphoriſmi optime animaduertit, quod, ſi quis accuratum de veritate illorum, quae ſequentibus omnibus aphoriſmis continentur, iudicium ferre vellet, is ipſe non ſolum aegro praecipere debeat, quae conueniunt, ſed etiam aeger Medico morem gerat, adſtantes fideliter Medici mandata exſequantur & externae res fere infinitae ita com-

paratae eſſe debeant, vt nec aegri ſomnum turbent, nec affectus moueant, &c. Nae! quoties aegrorum cuſtodes & adſtantes, vel incuria ſua, vel inconuenienti & damnoſo regimine, omnia perturbant in morbis acutis, vt plurimi inde pereant, aut non, niſi difficillime, ex orci faucibus eripi poſſint! Immo Medici ipſi ſua imperitia & nimio vel intempeſtiuo remediorum vſu ordinatos naturae motus in morbis peruertunt. Summo igitur iure GALENVS *w*) illos damnauit ſalſeque deriſit Medicos, qui ſe ex arte procedere non credebant, niſi clysma iniicerent, venam ſecarent, cucurbitulas applicarent, &c. dixitque, eiusmodi toties peccare, quoties ad aegrum accederent. Neque cum multi Medici imprudenti & nimio vel intempeſtiuo remediorum vſu morbos aggredi, omniaque turbare ſolent, mirum adeo eſſe oportet, ſi naturae motus atque criſes non ſtatis periodis debitoque ordine contingant. Non igitur vilipendenda ſunt illa, quae veteres de criſibus & diebus criticis tradiderunt, licet ſanguinis circulationem aliaque pulcherrima poſterorum inuenta ignorauerint: quandoquidem dogmata ſua non ex intellectis principiis & cauſis, ſed obſeruationibus & fideli effectuum animaduerſione deduxerunt.

§. XLIX.

Recentiorum obſeruata de criſibus.

Veterum veſtigia feliciter ſecutus eſt nunquam ſatis laudandus SYDENHAMIVS in ſedula atque

w) *De diebus criticis*, Libr. I. Cap. XI. pag. 468. Tom. VIII. Edit. ſaepius citat.

atque accurata eorum obſeruatione, quae in morbis accidunt, atque ex his optimam diagnoſin & prognoſin morborum deduxit. Tum autem nuperrime prodiit libellus, in quo plurima continentur, veritatem eorum, quae veteres de criſibus & criticis diebus memoriae prodiderunt, confirmantia, ſimulque demonſtrantia, quam pulchre illa, quae a veteribus de criſibus tradita ſunt, augeri poſſent, ſi morborum acceſſiones, progreſſus atque decurſus ſollicite obſeruarentur. Quod in exemplum excitabimus vnicum *Franciſcum* SOLANO *de* LVQVE, Antequerae in Hiſpania praxin medicam exercentem; qui, quamuis in iis, quae ad eruditionem medicam ſpectant, minus verſatus eſſet, ſola tamen pulſus obſeruatione in morbis, criticas euacuationes per aluum, vrinam, ſudores, narium haemorrhagiam, &c. tribus vel quatuor diebus, antequam contingerent, praedicere, & ſaepiſſime praeſagire, quo die & qua hora hae criſes ſint exſpectandae & euenturae, ſupra fidem paene accurate exquiſiteque eſt edoctus. Quod opus, anno MDCCXXXVII. a *Franciſco* SOLANO *de* LVQVE de praedictione criſium ex pulſu, ſub titulo *Lapidis Lydii Apollinis*, Hiſpanico idiomate conſcriptum, a Domino *Petro* ROXO, *membro honorario Academiae medicae Madritenſis, & noſcomii ſancti Iohannis de Dios*, Gadibus Medico tradebatur Anglo, *Iacobo* NIHELL, medicinae Doctori, qui tunc temporis inter Anglicos eiusdem vrbis mercatores medicinam faciebat. Adſeuerabat iſte *Petrus* ROXVS *Iacobo* NIHELL, ſe aliqua de horum, a *Franciſco* SOLANO *de* LVQVE inuento-

 rum,

rum, veritate experientia comperta habere, & querebatur, quod ipſius conterranei haec tanti momenti, tam noua, & tam locupletiſſimis teſtimoniis ſtabilita inuenta Solaniana omnino negligerent naucique haberent. At *Iacobus* NIHELL, nouitate rei perculſus, librum *Franciſci* SOLANI *de* LVQVE maxima diligentia legit & relegit, eiusque obſeruationes, omnibus candoris ac fidei, quae deſiderari poſſunt, teſtimoniis inſtructas deprehendit. Nihilo minus tamen, vt in re tanti momenti & ponderis ne minimo quidem dubio locus ſupereſſet, ipſe Antequeram, quae trium modo dierum interuallo a Gadibus diſtat, petiit, vt factorum & obſervationum SOLANI veritatem coram examinaret. SOLANVS magna eum recepit humanitate, & omnes, quascunque potuit, ipſi obtulit occaſiones, libere curateque in ſuas inquirendi obſeruationes, easdemque duorum menſium ſpatio, quo Antequerae morabatur, diligenter obſeruandi. Hoc temporis interuallo ab omnibus, quos SOLANVS in ſuo libro factorum ſuorum teſtes nominauerat, inter quos multi erant viri in magna dignitate conſtituti, & munerum ſplendore ſpectatiſſimi, veritas illorum, quae SOLANVS *de* LVQVE praedixerat, *Iacobo* NIHELL eſt confirmata. Horum enim virorum maxima pars tunc adhuc ſupererat: quorum ſinguli Solanianas praedictiones, quas ipſi veras experti erant, iureiurando atteſtari, paratiſſimi fuerunt. Quin etiam Medicorum plurimi, qui nullam plane fidem obſeruationibus & praeſagitionibus SOLANI *de* LVQVE adhibuerant, tandem experientia de illarum veritate

fuerunt

fuerunt conuicti. Sunt autem hae SOLANI *de* LVQVE obſeruationes & praedictiones de criſibus expoſitae in libro, qui inſcribitur: *Nouae obſeruationes circa criſium praedictionem ex pulſu, nullo habito reſpectu ad ſigna critica antiquorum: primum a* Franciſco SOLANO de LVQVE, *Antequerae in Hiſpania Practico, aliisque deinde Medicis factae, &c.* quique Traiecti ad Rhenum ann. MDCCLIV. prodiit.

§. L.

Nulla febris criſi finitur ſtricte ſic dicta, niſi cuius materia morbifica eſt homogenea, & criſis inſtantis ſigna ex vrina petenda ſunt.

Criſis, eo ſenſu ſumta, vt per ipſam intelligatur euacuatio humorum quorundam corporis humani per vias naturales, vel per alias, quae ſponte fit, ſenſibilis & copioſa eſt, maiori nempe quantitate, quam in vllo ſtatu ſano & non violento euacuationes fieri ſolent, breui ceſſat & morbum ſalutariter finit. Atque haec criſis, quam ſupra (§. XXXIX.) ſtricte ſic diximus, non occurrit, niſi in febribus acutis; in quibus vno quaſi actu contingit, & dein ſanitatis ſequitur reſtitutio. Id ergo quo perficiatur, neceſſe eſt, vt omnis materia morbifica, in vitioſa globulorum maſſae ſanguineae conſtitutione conſiſtens, intra idem tempus reſolutione ad excretionem apta reddatur & excernatur. Cauſae huius reſolutionis externae ſunt actio vaſorum & calor maior, quae in febre adſunt & in omnes globulos maſſae ſanguineae aequali fere gradu agunt. Niſi igitur ipſi globuli vitioſe conſtituti, tam quatenus hiſce viribus externis reſiſtunt, quam quatenus partes ipſorum conſtituentes certo quodam inter ſe cohaerent gradu, pro ſua actiuitate, ex ipſarum propor-

proportione & miſcela oriunda, aequaliter ad hanc reſolutionem concurrerent, ipſa reſolutio intra idem temporis interuallum ad eundem gradum fieri non poſſet. Globuli maſſae ſanguineae, qui viribus externis aequaliter fere reſiſtunt, & vi proportionis partium ſuarum conſtituentium ad reſolutionem aequaliter fere concurrunt, aequalem etiam partium conſtituentium proportionem & miſcelam habere, adeoque homogenei eſſe debent. Nulla igitur febris vna criſi finiri poteſt, niſi cuius materia morbifica ſit homogenea. Quum vero reſolutio materiae morbificae ſucceſſiue fiat, facile perſpici poteſt, dum reſolutio materiae morbificae fit, ſed nondum perfecta eſt, partes reſolutas, quia reſolutione nondum ſatis ſunt diuiſae & attenuatae, per vaſa renum, quae reliquis vaſis ſecernentibus ſunt ampliora, atque in ſtatu naturali craſſiſſimas fluidorum partes transmittunt, vna cum vrina ſecerni poſſe, per alia vero vaſa ſecernentia, vtpote anguſtiora, transire non poſſe, niſi magis reſoluantur.

§. LI.

Quid ſint nubecula, enaeorema & ſedimentum, ſigna coctionis, & vnde deſumenda?

Partes materiae morbificae, incipiente reſolutione attenuatae, & cum vrina ſecretae, ad reſolutionem in vrina ſunt ineptae: cum per ſe, quia non ſatis ſunt diuiſae & alia proportione inter ſe commixtae, quam illae eſſe ſolent, quae alias e lympha ſeparatae atque ſolutae vrinam in ſtatu ſano conſtituunt; tum quia vrina in febribus, ſalutari exitu gaudentibus, a partibus maſſae ſanguineae naturalibus copioſe reſolutis magis eſt ſaturata, quam in ſtatu ſano.

ſano. Atqui hinc etiam fit, vt partes materiae morbificae, incipiente reſolutione, vrinae tantum ſint commixtae, & in ipſa, quatenus inter ſe ſunt homogeneae, ſeſe coniungant, manifeſtaque & ſenſibili qualitate a reliquo lotio diſtinguantur: quod phaenomenon a Medicis nubecula, enaeorema ac ſedimentum apellari ſolet. In omni ergo febre, per criſin finienda, hae in vrina mutationes criſin praecedere debent. Materiae morbificae ad eum gradum reſolutio, vt vaſa renum tranſire poſſit, coctio, ipſaque materia morbifica, ad eum gradum reſoluta, cocta vocatur. Nubecula vero, enaeorema & ſedimentum ſunt ſigna coctionis: ita, vt ſedimentum, id eſt, materia vrinae heterogenea, & infimum in vaſe, quo continetur vrina, occupans locum, coctionem indicet perfectam; enaeorema vero ſeu ſimilis fere materia, in vrinae medio haerens, medium coctionis gradum, nubecula denique, ſeu itidem fere ſimilis quidem, ſed tenuis materia, ſuperiorem in vrina occupans locum, coctionis initium demonſtret.

§. LII.

Quomodo oriatur nubecula, enaeorema & ſedimentum.

Eae, quae primo vna cum vrina excernuntur, partes materiae morbificae reſolutae, ob homogeneitatem, quae dictae materiae competit (§. L.), non niſi paucae eſſe poſſunt, hinc non niſi tenue in vrina exhibent corpus, &, quia per breue tantum tempus viribus reſoluentibus expoſitae fuerunt, easque ſuſtinuerunt, nondum ſunt valde reſolutae & in ſat minutas partes diuiſae; hinc aërem, qui ex illis non

plane ſemotus fuit, adhuc continent. Quia vero ſunt reſolutae, earum partes conſtituentes minori inter ſe cohaerent gradu aërisque contenti haud perfecte reſiſtunt elaſticitati. Hinc porro fit, vt ſint expanſae, adeoque magis, quam eſſe debebant, ſpecifice leuiores, & hinc etiam ſuperiorem in vrina occupent locum, atque hoc modo nubeculam conſtituant. Haec nubecula, incipientis coctionis ſignum, tertio ante criſin die ordinarie in vrina apparere ſolet, vt primo die, ſi quarto die criſis ſit futura; quarto die, ſi ſeptimo criſis ſit ſecutura, & vndecimo die, ſi decimo quarto criſis contingit. Si primo die nubecula in vrina apparet, ſecundo die enaeorema, tertio ſedimentum oriri, & quarto criſis fieri ſolet. Si quarto die nubecula in vrina ſe oſtendit, quinto enaeorema, & ſexto ſedimentum in vrina occurrit, ſeptimo vero die criſis accedit. Si vndecimo die nubecula in vrina obſeruatur, duodecimo enaeorema, & decimo tertio ſedimentum vrina exhibet, decimo quarto euenit criſis. Reſolutio, quae in quibusdam materiae morbificae particulis iam incepit, cito in his continuare, inque reliquis etiam incipere debet. Iſtae ergo particulae, quae quidem fuerunt reſolutae, eo tamen die, quo nubecula in vrina apparuit, non fuerunt euacuatae, diutius virium reſoluentium actionem ſuſtinent, atque hinc maiori reſoluuntur gradu, & aërem contentum, dum excernuntur, ex mixtione ſua ſaltem ex parte dimittunt. Proinde non eo gradu expanduntur, vt iſtae, quae nubeculam conſtituunt, & hinc magis quoque, quam hae, ſunt ſpecifice grauio-

grauiores, atque non ſuperiorem, ſed medium in vrina occupant locum, id eſt, enaeorema formant, imo forſan fundum peterent, niſi aliis, minori gradu reſolutis, adhaererent. Patet ergo, cur enaeorema altero vel alio die ſubſequente, & ſedimentum tertio die vel ſequentibus diebus nubeculam ſequatur. Ceterum tum ea, quae hactenus (§. L–LII.) expoſui, tum reliqua, quae ad criſin ſpectant, egregie & luculenter ſunt euoluta & pertractata in immortalis HAMBERGERI, Viri, cuius manibus bene precor & quem, cum viueret, vt Praeceptorem coram venerari mihi fortuna contigit, Diſſertatione *de ſimilitudine ſignorum iudicationis & mortis in febribus acutis proxime inſtantis.*

§. LIII.

Damnum ex dilata Medici ad aegrum vocatione.

Iam vero, quum hactenus fini noſtro conuenienter de criſi actum exiſtimem, eo nunc perducta eſt oratio, vt transgrediar ad ea, quae ratione temporis in prognoſi & curatione morborum ſunt obſeruanda. Maximum autem vitium aegri ipſimet, aut eorundem curam habentes, in eo committere ſolent, quod non ad primam mali ſenſationem, ſed poſt vnum alterumue, vel etiam tertium demum diem Medici auxilium implorant. Quae dilata auxilii medici imploratio in morbis chronicis parum quidem nocet; quia vero aegri, aut alii, qui ad eos pertinent, ſaepenumero neſciunt, praeſensne morbus chronicus, an acutus ſit futurus, haec cunctatio aegrotis plurimum adferre poteſt detrimenti. Verbi cauſa, pone, morbum, quo aeger laborat, eſſe febrem

vel inflammatoriam, vel aliam acutam. Si eſt febris ſine inflammatione, eo tempore, quo Medicus non fuit in conſilium vocatus, facile increſcit, & maiorem vehementiae adipiſcitur gradum. Quis vero dubitat, gradum morbi maiorem minore gradu difficiliorem eſſe curatu? Medicus, non in principio morbi ad aegrum vocatus, ſpeculatorem fere otioſum agere cogitur, eique nihil amplius agendum ſupereſt, quam reliquum morbi decurſum naturae relinquere, & tantummodo ſymptomata grauia, quae accedunt, auertere; quod vero non ſemper in ipſius viribus poſitum eſt: cum e contrario febris in prima quaſi herba ſuffocari, vel ſaltim ita mitigari potuiſſet, vt durante toto ſuo decurſu lenis maneret, ſi in principio ſtatim Medicus ad aegrum acceſſiſſet. Praeterea aegri vires ſecundo vel tertio morbi die magis ſunt imminutae, ideoque prohibent Medicum, quo minus venam ſecari iubeat, ne vires, ad criſin vel morbum ſuſtinendum & ſuperandum neceſſarias, aegro ſubtrahat: cum e contrario in morbi principio tuto & ſecure maximoque cum emolumento, ob vires aegri nondum labefactas, huiusmodi morbi vires imminuentia remedia Medicus adhibere potuiſſet.

§. LIV.

Continuatio antecedentis.

Reſtat alter caſus febris, qua aegrum laborare fingimus, quae eſt inflammatoria. Febres inflammatoriae triplicem habent periodum. Prima eſt ſimplex inflammatoria, in altera inflammatio tranſit in ſuppurationem, in tertia pus exinde

factum

factum atque vlcus in corpore haeret. Quaelibet periodus peculiarem, quin adeo diuerſam expoſcit medendi methodum, vt remedia, quae in prima periodo proſunt, in reliquis noceant periodis, & iſta ſola curatio, quae in prima inſtituitur periodo, vera ſit vocanda, quippe in reliquis periodis iam tranſitus fit in alium morbum, nempe in ſuppurationem, ſaepe cum maximo vitae periculo coniunctus. Si igitur peritus Medicus & prudens in morbi principio ſtatim accedit, inflammatio conuenienti cura diſcuti & grauiſſimus morbus ſaepiſſime intra biduum vel triduum perfecte curari poteſt. Si vero altero morbi die eius auxilium imploratur, interdum quidem, non vero ſemper, inflammatio remoueri & diſcuti poteſt, febris vero per plures continuat dies & ſatis periculoſa eſſe & euadere poteſt. Si in eiusmodi morbo acuto inflammatorio tertio demum die Medici requiritur auxilium, probe eum omnes omnino conſiderare oportet circumſtantias, vt cognoſcat, poſſitne ſine damno conſueta medendi methodus adhiberi, nec ne? quandoquidem experientia docet, raro morbum inflammatorium tertio die tolli poſſe, qui primo die intra paucas horas ſuperari potuiſſet.

§. LV.

De morborum inflammatoriorum tempore.

Febres inflammatoriae nunquam vigeſimum primum diem excedunt. Inde ergo, ſi quis morbo laborat, qui vltra viginti & vnum diem durauit, certe concludi poteſt, hunc morbum non eſſe febrem inflammatoriam, aut ſi vel maxime antea febris fuerit inflammatoria, nunc tamen talem non eſſe, ſed

 vel

vel in vlcus, vel in ſcirrhum degeneraſſe. Si enim febris inflammatoria viginti dies excedit, abit vel in ſuppurationem, qua inflammatio mutatur in vlcus, vel in ſcirrhum. Speciatim autem ex febribus inflammatoriis phrenitis non vltra quatuordecim dies durat: hinc morbum, qui vltra quatuordecim dies durauit, non eſſe phrenitidem, certe concludere licet. Peripneumonia morborum acutorum terminum ſeruat, & frequentius diebus ſeptem vel quatuordecim iudicatur, nonnunquam & circa diem decimum octauum vel vigeſimum; ſaepius autem adeo acuta eſt peripneumonia, vt intra triduum vel quatriduum necet aegrotos. Omnes reliquae inflammationes internae non vltra viginti dies extenduntnr, atque hinc omnes illos morbos, qui vltra viginti durauerunt dies, non eſſe inflammatorios, legitime inferri poteſt.

§. LVI.

De tempore febrium exanthematiticarum, & ſpeciatim variolarum & morbillorum.

Praecipuae febres exanthematicae ſunt variolosa, morbilloſa, purpurata & petechialis. In omnibus hisce febribus temporis rationem habendam eſſe, quotusquisque Medicorum neſcit? Tempus variolarum quadruplex eſt, vel ebullitionis, vel eruptionis, vel ſuppurationis, vel exſiccationis. Tempus ebullitionis eſt id, quod ab inuaſione morbi vsque ad illud tempus extenditur, quo variolae erumpunt. Tempus eruptionis incipit a tertio vel quarto die, & durat vsque ad ſeptimum. Tempus ſuppurationis a die ſeptimo extenditur vsque ad vndecimum. Circa hunc diem variolae rumpuntur, & circa decimum quartum exſiccantur & decidunt.

Tota

Tota ergo variolarum periodus quatuordecim diebus incluſa eſt. Morbillorum eruptio fit tertio vel quarto a morbi inuaſione die, duratque ad quintum vsque vel ſextum, qua periodo morbilli ſubſiſtunt, ruborem amittunt, minus colorati & albi euadunt, ruptaque cuticula, ſub ſquamularum tenuium forma decidunt, ita, vt die octauo vel nono nullae amplius maculae ſint conſpicuae.

§. LVII.

De tempore & periculo purpurae.

Maioris ſemper eſt periculi, ſi purpura ante ſeptimum poſt febris initium diem erumpit. Generatim enim Medicorum obſeruationibus conſtitit, tanto maius purpurae febrili iunctum eſſe vitae periculum, quanto citius apparet. Quum enim purpura tranſpirationem impediat, ea tunc erit maxime periculoſa, quando perſpiratio ſumme neceſſaria eſt. Atqui vero quum tempore incrementi febris, ne ea nimis increſcat, perſpiratio maxime ſit neceſſaria, incrementum vero febris peracutae, qualis eſt purpurata, ad ſeptimum vsque diem duret, patet ratio periculi maioris, quod cum eruptione purpurae ante ſeptimum diem eſt coniunctum. Alia praeterea periculi, ex nimis tempeſtiua purpurae eruptione, accedit cauſa. Nam, quo citius purpura erumpit, eo certius exinde ſequitur, vt in maſſa ſanguinea iam partes adſint, ex acrimonia & viſciditate in cute ſtagnantes, & exanthemata purpuracea efficientes. Hae partes vitioſae, vel iam ante febris ortum in maſſa fuerunt ſanguinea, vel intra paucos dies ex ipſa febre ſunt generatae. In caſu priori corpus eſt impurum, & maius ſemper metuendum eſt periculum, ſi corpus impu-

impurum, quam ſi ſanum febri laborat. In caſu poſteriori ipſa febris vehemens, adeoque periculoſa eſſe debet. Ratione denique temporis durationis, eadem exanthemata purpuracea febrilia ad tres vel quatuor dies durare ſolent, interimque noua ſemper oriuntur exanthemata, ita, vt totum tempus apparitionis purpurae ad decem vel plures dies protrahi poſſit.

§. LVIII.

Sed ſatis iam, ac fortaſſe etiam diutius, quam alias praeſtituti Speciminibus ſolemnibus limites permittere ſolent, commentationi huic, & inprimis obſeruationibus pathologicis atque ſemiologicis, ad ſingularia morborum genera ſpectantibus, immorati ſumus. Quam ob rem ea, quae adhuc de reliquorum variorum morborum tempore, criſi, notisque ipſam futuram criſin indicantibus, ſubtiliter ſingulatimque diſputari poſſent, quod certiſſime iuſtum amplumque conſtitura eſſent volumen, impraeſentiarum non amplius perſequar, aliorum diligentiae ſingularem hanc operam relinquens. Denique, ſi qui parum attenti lectores forte ex iis, quae Diſſertationis huius titulo de *temporum* in morbis diuerſa *indicatione* inſcripſi, & quae ipſe luculenta locupletique *ſignorum*, imminentes morborum *ſolutiones criticas* iudicationesque *indicantium*, expoſitione curate perſecutus ſum, a me quoque *indicationis* in morbis *therapeuticae* potiores rationes expoſitas exſpectauerint, eosdem monitos volo, hunc qualemcunque laborem ab inſtituto meo fuiſſe alienum. Ceterum, ſi qua forte hic impari ſtudio atque accuratione viſa fuerint elaborata, non curam mihi voluntatemque, ſed tempus defuiſſe, beneuoli ſciant lectores.

S. D. G.

NOBI-

NOBILISSIMO EXIMIEQVE DOCTO
CANDIDATO
S. P. D.
PRAESES.

Tametſi haec occupatiſſimus ſcribo, & infinita me inpraeſentiarum arctiſſime circumſtant negotia, nequaquam tamen facere potui, quin in publica huius diei ſollemnitate ad TE, amiciſſime BOECKING, *nullas darem litteras, prolixam voluntatem erga* TE *meam & reliqua, quae a me exſpectari poſſunt, officiorum genera luculentiſſime ſignificaturas. Quum enim meo vſus fueris hoſpitio, egoque* TIBI *in abſoluendo ſalutaris artis ſtudio, quod in Ienenſi Academia, ductoribus celeberrimi nominis viris,* HAMBERGERO, KALTSCHMIDIO, STOCKIO, FAHSELIO*que, maximo cum ardore exorſus eras, perpetuus adiutor teſtisque adfuerim, eo honorificentius & ad veritatem accommodatius meum de eximiis ſtudiorum* TVORVM *ſucceſſibus & admirabili morum probitate erit teſtimonium, quo certius noui, me hac in re omnes ſingulosque & Ienenſis, & huius Academiae illuſtres excellentiſſimosque medicae artis doctores, quibus omnibus diligentiam probaſti* TVAM, *prolixe adſentientes eſſe habiturum. Proinde iam pridem quoque nullo factum eſt modo, quin indies eo magis a me ſis dilectus, quo ardentius in* TE *veritatis ſtudium & incredibilem proficiendi ardorem quotidie intellexi. Quae cum ita ſint, neutiquam mihi tempero, quin abſolutos academicos annos, nouosque, quibus merito ornaris, honores ingenuo animi* TIBI *gratuler adfectu,* TE*que ex complexu meo abeuntem iis perſequar votis, quae omnia felicitatis vitaeque*

beatitudinis genera comprehendunt. Quod ſupereſt, in TVORVM, *&* *inprimis* OPTIMI PARENTIS, *gaudium, plurimorum aegrotantium ſalutem atque emolumentum, & in* TVAM *ipſius felicitatem diutiſſime vale, ſuauiſſimam mei recordationem nunquam depoſiturus. Dedi Halae Magdeburgicae, d. III. Aprilis, MDCCLVII.*

PRAENOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO

DOMINO CANDIDATO

S. P. D.

D. IOANN. PETR. EBERHARD,

MEDIC. PROF. PVBL. ORDIN.

Licet nuper iam, cum Diſſertationem ſub meo praeſidio cum laude defenderes, publice declarauerim, quanti TE *faciam,* VIR DOCTISSIME! *& quantum a* TE *expectare poſſit patria* TVA: *non poſſum tamen, quin* TE *hac quoque occaſione denuo egregiae eruditionis ſpecimen edentem, & ſummos in arte ſalutari honores capeſſentem, dimittam absque noua aliqua amoris erga* TE *mei ſignificatione. Gratulor itaque* TIBI *honores doctorales, quos ob demonſtratam diligentiam, & adeptam non vulgarem rerum medicarum cognitionem, diu iam mereris. Gratulor etiam optimo* PATRI TVO, *filium tam eruditum. Gratulor denique patriae* TVAE *virum, egregie ad ſolandos aegros inſtructum, quem ornamento ei olim futurum praeuideo. Vale,* VIR DOCTISSIME, *mihique faue. Dab. in Reg. Frider. d. V. Aprilis MDCCLVII.*

VIRO

VIRO PRAENOBILISSIMO

HVIVS DISSERTATIONIS AVCTORI

DOCTISSIMO

FAVTORI ET AMICO SVO AESTVMATISSIMO

S. P. D.

IOANNES FRIDERICVS STRVENSEE,

MEDIC. DOCT.

Complura profecto, AMICE OPTIME, *& eruditionis & diligentiae in ſcientiis collocatae edis nobis ſpecimina; pluraque quam quotidie quidem videntur. Non enim ſolum inauguraliter, tanquam eruditionis & induſtriae praemium, hodie diſputas; verum ante aliquot dies etiam ex eodem loco, ex quo & hodie, doctiſſime diſſerentem* TE *audiuimus. Nunc, altera vice cathedram* TIBI *adſcendenti, honores doctorales gratulor. Gratulor vero, non quia mos eſt, ſed quia amicus verus, res amico fauſtas ac felices, eodem amplectitur animo, quam quidem ſuas; & eo magis, quo intimior arctiorque noſtra fuerit amicitia, quoque adcuratius doctrinam ſcientiamque* TVAM, *in re medica adquiſitam, cognitam compertamque habuerim. Imbutus ergo hisce feliciter ad patrios reuerte lares, ſis aegrotantium ſolamen,* SPECTATISSIMAE TVAE FAMILIAE *decus, & amicorum* TVORVM *amicus. Dabam Halae Magdeb. d. IV. April. MDCCLVII.*

PRAENOBILISSIMO AC DOCTISSIMO

DOMINO DOCTORANDO

AMICO SVO AESTVMATISSIMO

OMNIGENAM PRECATVR FELICITATEM

IOANNES GOTTFRIEDVS AB EXTER,

M. C. OPPONENS.

Quod peculiari TVA *amicitia, qua me Ienae iam amplexus es, etiam hic Halae dignari volueris, multis erga me amoris comprobaſti teſtimoniis, quibus vero omnibus, cum opponentis prouinciam mihi demandare* TIBI *placuit, magnum adieciſti cumulum. Quare gratias* TIBI, *quas poſſum, perſoluo maximas, & ſinceris votis pro* TVA *ſalute adplaudo. I nunc,* PRAENOBILISSIME DOMINE CANDIDATE, *aſcende craſtino die cathedram, reporta victoriam, quam in anteceſſum* TIBI *gratulor, & accipe doctorales honores ex merito capeſſendos* TE*que iam exſpectantes. Faxit* TE *Summus rerum arbiter felicem & fauſtum ad patrios lares reducem. Secundet* TVA *in academicis annis cum laudabili diligentia acquiſita ſtudia, felici praxi, & omnibus* TVIS *coeptis proſperum largiatur euentum. Me vero & in poſterum, quamuis abſentem, amare haud deſinas,* TE *obſecro. Vale, iterumque vale. Dabam Halae die V. April. MDCCVII.*

Beſäß

Beſäß ich Gellerts Geiſt: könt ich wie Haller ſingen:
So ſolte Hertz und Kiel verdiente Palmen bringen,
Und durch ein feſtlich Lied den grünen Ruhm erhöhn,
Da Winde voller Glück in Deine Seegel gehn,
Da Meditrinens Winck Dich hin zu ihren Stufen,
Und in ihr Heiligthum zu einen Artzt berufen.
Doch da mir dieſes Feur zu einem Dichter fehlt,
So ſchätze nur den Trieb, der meine Bruſt beſeelt:
Sieh' bloß auf meine Pflicht, und auf den guten Willen,
So viel mir möglich iſt, ſuch ich ſie zu erfüllen.
Mein Hertz, gelehrter Freund! das keine Falſchheit keñt,
Und das im Grunde haßt, was man ſonſt Schmeicheln nennt,
Wünſcht Dir das beſte Glück, das, wie ein Morgen, lachet,
Den der beblümte Lentz vergnügt und heiter machet.
Ruft Dich des Krancken Mund um Troſt und Hülfe an,
Wenn er vor Schmertz und Angſt kaum halb noch athmen kan,
Wenn in den heißen Blut ein brennend Feuer wühlet,
Und ſeine Bruſt noch mehr als tauſend Foltern fühlet,
So zeige Deine Kunſt und ihre Gründlichkeit,
Daß ihn Dein muntrer Fleiß von allem Schmertz befreyt,
Und der geneſne kömmt und für ein Leben dancket,
Das zwiſchen der Gefahr ſchon gleichſam hat gewancket.
Nun eile, theurer Freund! ins liebe Vaterland,
Und mache Deinen Ruhm in ſeinen Schooß bekannt.
Und wenn auch ſchon Dein Leib aus unſrer Flur gezogen,
So ſey doch ſtets mein Freund, und bleibe mir gewogen.

Durch dieſes Denckmahl freundſchaftlicher Geſinnungen, ſuchte ſich das Andencken und die Freundſchaft des Herrn Doktoranden gehorſamſt auszubitten, ein aufrichtiger Freund

Friedrich Auguſt Gieblehr,
aus dem Halberſtädtiſchen, d. H. G. G. B.

PRAENOBILISSIMO,
PRAECLARISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
DOMINO DOCTORANDO
AMICO ATQVE CONTVBERNALI SVO OPTIMO
S. P. D.
IOANNES PHILIPPVS RAV,
SPONHEMIO-MOSELLANVS, S. S. TH. CVLT.

Vnusquisque ſana ratione praeditus, qui ſibi certum ſcopum propoſuit, talia quoque media adhibeat, neceſſe eſt, quae ad talismodi ſcopum obtinendum ſunt neceſſaria. Cum igitur, AMICE AESTVMATISSIME, *hoc ſemper apud* TE *probe penſitaueris, nullum eſt dubium, quin tam propter eximias* TVI *animi dotes, quam ob indefeſſum* TVVM *ſtudium ea omnia, quae ad artem* TVAM *ſalutarem pertinent, cui dediſti operam, acquiſiueris. Huius rei argumenta heic loci & alibi ſatis ſuperque oſtendiſti, ſed haec omnia recenſere modeſtia* TVA *probibet, & hodie iterum doctiſſimo eruditionis ſpecimine oſtendis. Accipias ergo etiam honores doctorales, praemia virtutibus ac meritis* TVIS *digniſſima. Ego autem ſane partium mearum prorſus forem negligens, niſi hac occaſione caeteris* TIBI *bona atque fauſta applaudentibus me adiungerem. Gratulor itaque ex imo pectore de gradu & priuilegiis doctoralibus breui conſequendis. Gratulor ſplendidiſſimae* TVAE FAMILIAE *patriaeque noſtrae Sponhemicae de emolumentis ex ſolidiſſima ſcientia & arte* TVA *impetrandis. Gratulor denique morbo laborantibus, qui conſilio* TVO *vtuntur. Summum Numen* TE *ad Neſtoreos vsque annos incolumem atque ſoſpitem conſeruet, conſilia laboresque* TVOS *fortunet, donis ſuis* TE *cumulet & exitum* TVVM *ab omni parte reddat felicem. Caeterum autem amorem atque beneuolentiam* TVAM *erga me, ſi promereri viſus fuero, ita perpetua, vt recte cultae amicitiae memoriam nulla diuturnitas obliterare poſſit. Vale. Dabam Halae die V. Aprilis MDCCLVII.*

PRAENOBILISSIMO ATQVE DOCTISSIMO
VIRO
ARTIS SALVTARIS DOCTORANDO
AMICO ET FAVTORI SVO
SINGVLARITER AESTVMANDO,
S. P. D.
IO. PAVLVS FRIDERICVS KRVGELSTEIN,
GOTHANVS, M. C.

Nihil dulcius certe, nihil optatius mihi euenire potuit, quam quod mihi datum fuerit, TIBI, *ſub decurſu ſtudiorum* TVORVM *optime peractorum, pietatem, & amorem in* TE *meum (quem quidem quantus ſit, optime ſcio) publice demonſtrare atque oſtendere. Omnes, qui* TE *norunt, aſſiduitatem* TVAM, *& feruorem in litteras vno quaſi profitentur ore, & quis quaeſo, faciliori negotio illam diligentiam, qua ſemper fuiſti conſpicuus, penitius cognoſcere potuit, quam quidem ego ipſe, qui amicitia* TVA *(re mihi ſane aeſtumatiſſima) vſus ſum, ſumma familiaritate* TIBI *coniunctus, qui in omnibus fere praelectionibus eruditiſſimorum Virorum, quos audiuiſti,* TVI *comes exſtiti. Laetor itaque ex animo de gloria cui mox accipiendae obuiam is. Laetor de commodis, quae olim ex* TE *in patriam* TVAM, *& omnes illos, qui* TVVM *auxilium expetent, redundabunt. Deus Ter Optimus maximus ſeruet* TE *ſartum tectumque. Seruet* TE *Patriae* TVAE, *ſeruet denique mihi Amicum & Fautorem nullo non tempore omni pietatis & amicitiae cultu proſequendum. Vale. Dabam Halae Salicae, d. VI. April. MDCCLVII.*

Endlich blüht die volle Roſe,
Wenn der laue Frühling lacht;
Da der Duft aus ihrem Schoße
Luft und Morgen ſchwanger macht,

Daß

Daß in Gärten und Gefilden
Sich die ſorgenloſen Matten mit verjüngter Anmuth bilden.

Endlich ſiegt der kühne Eyfer
Den Minerva eingeprägt,
Und macht Muth und Hofnung reifer
Bis er güldne Früchte trägt
Und ſich zu den Sternen ſchwinget,
Und, auf Flügeln ſpäter Ehre, in die Ewigkeiten dringet.

Endlich ſehn auch meine Blicke,
Wie Dich Meditrinens Hand
Mit verdienten Epheu ſchmücke.
Lächelnd winckt das Vaterland,
Stoltz auf ſeines Sohnes Ehre,
Daß er durch beglückte Curen ſeiner Bürger Wohl vermehre.

Endlich können Dich die Deinen
Bald in ihrem Schoße ſehn;
Feſtlich wird der Tag erſcheinen:
Feſtlich wird ſein Licht vergehn.
Wunſch und Hofnung wird nun lachen
Und Dich, an der Eltern Buſen, glücklich und zufrieden machen.

Endlich und zuletzt erlaube,
Daß kein Zufall oder Zeit
Dir mein Angedencken raube.
Reitzend war die Zärtlichkeit
Die die Freundſchaft in uns legte.
Ach! wenn nur Dein Scheiden bey mir nicht ſo bittern Schmertz
erregte.

Dieſes Unterpfand freundſchaftlicher Geſinnungen bittet mit derjenigen Regung anzunehmen, mit der es niedergeſchrieben hat, des Hrn. Doctoranden bereitwilligſter Freund und Diener,

Johann Andreas Wilhelm Büchner,
aus dem Thüringiſchen, d. A. G. B.